

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอภิปาต 4 และการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. การบริหารการศึกษาและการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21
 - 1.1 ความหมายการบริหาร
 - 1.2 หลักการบริหาร
 - 1.3 การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21
 - 1.4 ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21
 - 1.5 ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21
2. การประยุกต์ใช้หลักอภิปาต 4
 - 2.1 ความหมายของหลักอภิปาต 4
 - 2.2 ความสำคัญของหลักอภิปาต 4
 - 2.3 องค์ประกอบของหลักอภิปาต 4
 - 2.4 ประโยชน์ของหลักอภิปาต 4
 - 2.5 การประยุกต์ใช้หลักอภิปาต 4 กับการบริหารงานวิชาการ
3. บริบทสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาของ เขต 1
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยในประเทศ

การบริหารการศึกษาและการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

ความหมายการบริหาร

การบริหารเป็นเครื่องมือที่สำคัญของผู้บริหารที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน การบริหาร (administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน “administratuae” หมายถึง ช่วยเหลือ (assist) หรืออำนวยความสะดวก (direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่าง ๆ หากนำมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพ

ของพื้นที่จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อหน่วยงานหลายประการ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2548 : 29) นักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้ให้คำจำกัดความของความหมายการบริหารไว้ อย่างหลากหลาย ดังนี้

พระมหาวชิธร สี่หาบุตร (2557 : 51) สรุปว่า การบริหารงานวิชาการเป็นกระบวนการหรือ กิจกรรมการดำเนินงานทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผลให้ดีขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

ปรีชา จันทรมณี (2556 : 16) สรุปไว้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหาร สถานศึกษาโดยมีการจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) (2550 : 25 - 32) กล่าวว่า ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมี วิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่น มั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละคน และรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้อง ได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงาน ของบุคคลในองค์กร

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549 : 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting thing done through other people) เมื่อว่าตาม คำนิยามนี้การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่ พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา เป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆมัตถะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นใน พระพุทธศาสนาอย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 163) ให้ความหมายว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับ การปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผลตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546 : 609) ได้ให้ความหมาย ไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การปกครอง เช่น การบริหารส่วนท้องถิ่น ดำเนินการจัดการ เช่น บริหารธุรกิจ

วิโรจน์ สารรัตนะ (2542 : 3) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารเป็นกระบวนการ ดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กรโดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 84) ให้ความหมายการบริหาร หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ และพัฒนา คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เจริญงอกงามในทุกด้าน เมื่อเติบโตขึ้นจะได้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

แคมป์เบลล์ และคณะ (Campbell and etc. 1976 : 137) ได้กล่าวถึง การบริหาร หมายถึง ขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินงานที่ผู้บริหารต้องทำหน้าที่ดำเนินการให้ผู้ปฏิบัติได้ดำเนินงาน จนเสร็จสิ้นได้ผลงานตามที่ต้องการ

คุนตซ์ และไซริล (Koontz and Cyril. 1972 : 43) ให้ความหมายว่า การจัดการ หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ ซึ่งนับว่าเป็นอุปกรณ์ของการจัดการนั้น ๆ

เอ็ดวิน ฟลิปโป (Edwin B. Flippo. 1970 : 1) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร สรุปได้ว่าเป็นกระบวนการในการวางแผนการจตุประสงค์การปกครองและการควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

ลูเธอร์ กุลลิค (Luther Gulick. 1965 : 7 - 13) กล่าวว่า การบริหารเป็นสาขาวิชาความรู้ อย่างหนึ่งแสวงหาความเข้าใจอย่างมีระบบว่าทำอย่างไรคนจึงทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ เพื่อความสำเร็จของเป้าหมาย

ไซมอน (Simon. 1965 : 4) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ กล่าวคือ ผู้บริหารมิใช่เป็นผู้ปฏิบัติ แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะในการทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว

ปีเตอร์ เอฟ ดรักเกอร์ (Peter F. Drucker. 1954 : 12) ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การทำให้งานต่าง ๆ ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้นำ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาทำงานร่วมกันโดยมีการวางแผน และแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้บริหารจะใช้ความสามารถเพื่อที่จะนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ทั้ง บุคลากร วัสดุ งบประมาณมาจัดการตามหลักการที่วางไว้โดยมีกระบวนการที่ชัดเจนเพื่อทำให้เกิดความสำเร็จ เป็นรูปธรรมตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

หลักการบริหาร

การบริหารที่ดีจะนำสถานศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังที่นักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้ ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549 : 5) ได้กล่าวถึง การทำงานให้สำเร็จ โดยอาศัยคนอื่น (getting things done through other people) ตามทฤษฎีพุทธวิธีบริหาร โดยใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผนผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

กูลิก แอล และเออร์วิค เจ (Gulick L and Urwick J. 1973 : 18 - 19) ได้กล่าวถึงกระบวนการด้านการบริหารไว้ว่า กระบวนการบริหารนั้นต้องประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญหรือที่เรียกย่อ ๆ ว่า “POSDCORB Model” และอธิบายตามความหมาย ได้ดังนี้

1. การวางแผน (P=Planning) หมายถึง การจัดวางโครงการ และแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไรบ้าง และทำอย่างไร
2. การจัดการองค์กร (O=Organizing) หมายถึง การจัดหน่วยงาน กำหนดโครงสร้างของหน่วยงาน การจัดสายงานตำแหน่งต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน
3. การจัดหาบุคคล (S=Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้านบุคคลอันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน
4. การอำนวยการ (D=Directing) หมายถึง การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการหน่วยงานให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

5. การประสานงาน (Co=Coordinating) หมายถึง การประสานงานกิจการด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

6. การรายงาน (R=Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหาร และสมาชิกของหน่วยงาน ได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานว่าก้าวหน้าเพียงใด

7. การงบประมาณ (B=Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ การจัดทำงบประมาณบัญชี การใช้จ่ายเงิน การควบคุม และการตรวจสอบด้านการเงิน

วิลเลียม (William Ouchi, 1971 : 283) ได้ให้แนวคิดไว้ว่า “การบริหารที่เรียกว่า ทฤษฎี Z มีรายละเอียดเกี่ยวกับ การจ้างงานระยะยาว การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์ มีความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป การควบคุมในตัวเอง ไม่เป็นทางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจน และเป็นทางการ เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง และมีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว”

เฮนรี ฟาร์โยล (Henri Fayol, 1930 : 17 - 18) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารที่มีสาระสำคัญ ไว้ดังนี้

1. หน้าที่ทางการบริหาร (Management function) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ ทางการบริหาร 5 ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling)

2. ผู้บริหารจะต้องมีลักษณะพร้อมด้วยความสามารถทางร่างกายจิตใจ ไหวพริบ การศึกษาหาความรู้ เทคนิคการทำงาน และประสบการณ์ต่าง ๆ

3. หลักการบริหาร ซึ่งมีหลักทั่วไปที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร 14 ข้อ คือ

3.1 หลักการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ (Authority and responsibility)

3.2 หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of command)

3.3 หลักการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Unity of direction)

3.4 หลักการชี้แจงไว้ซึ่งสายงาน (Scalar of chain)

3.5 หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of work, or specialization)

3.6 หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline)

3.7 หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลรองจากประโยชน์ส่วนรวม (Subordination of individual to general interest)

3.8 หลักของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration)

3.9 หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization)

3.10 หลักของการมีระเบียบเรียบร้อย (Order)

3.11 หลักของความเสมอภาค (Equity)

3.12 หลักของการมีเสถียรภาพของการว่าจ้างทำงาน (Stability of tenure)

3.13 หลักของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative)

3.14 หลักของความสามัคคี (Esprit de corps)

กล่าวโดยสรุป หลักการบริหารต้องอาศัยผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสามารถในการเรียนรู้หลาย ๆ องค์ความรู้ ทั้งการวางแผน วางกลยุทธ์ สรรหาครูและบุคลากรทางการศึกษาที่เหมาะสมกับงาน ประสานงานและคอยอำนวยความสะดวกให้ครูและบุคลากรในสถานศึกษานั้น ๆ ให้ดำเนินงานไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา และนำมาบูรณาการกับการบริหารงานวิชาการที่เชื่อมโยงมุ่งผลิคนักเรียนให้มีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข

การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาถือเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานของสถานศึกษาที่เน้นการพัฒนาตัวผู้เรียน ปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนให้บรรลุตามเป้าหมายของสถานศึกษานั้น ๆ จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม การบริหารสถานศึกษาจึงต้องนำหลักการพัฒนาในโลกของยุคดิจิทัลยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาด้วย ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ ดังนี้

ไสว พักขาว (2558 : 1) ทักษะศตวรรษที่ 21 หมายถึง การเรียนรู้เพื่อมีชีวิตในโลกยุคศตวรรษที่ 21 ปัจจุบันการเรียนรู้สาระวิชาควรเป็นการเรียนจากการค้นคว้าเองของศิษย์โดยครูช่วยแนะนำ และช่วยออกแบบกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนแต่ละคนสามารถประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเองได้

วิจารณ์ พานิช (2558 : 6) ให้ความหมาย ทักษะศตวรรษที่ 21 ไว้ว่า เป็นการจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักเรียนมีทักษะสำหรับการออกไปดำรงชีวิตในโลกในศตวรรษที่ 21 ที่เปลี่ยนไปจากศตวรรษที่ 20 และ 19 โดยทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่สำคัญที่สุด คือ ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skill) ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เด็กในศตวรรษที่ 21 มีความรู้ ความสามารถ และทักษะจำเป็น ซึ่งเป็นผลจากการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตลอดจนการเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ

สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน (2558 : ออนไลน์) ได้จัดทำคำอธิบาย ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st century skills; transversal skills) หมายถึง กลุ่มความรู้ ทักษะ และนิสัยการทำงานที่เชื่อว่ามีสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จินดารัตน์ โพธิ์นอก (2557 : ออนไลน์) กล่าวว่า ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st century skills; transversal skills) หมายถึง กลุ่มความรู้ ทักษะ และนิสัยการทำงานที่เชื่อว่ามีสำคัญยิ่ง

ต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทักษะดังกล่าวนี้เป็นผลจากการพัฒนากรอบความคิด การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (21st Century Learning Framework) โดยภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (The Partnership for 21st Century Skills)

วิภาวี ศิริลักษณ์ (2557 : 15) ได้ให้ความหมายของทักษะในศตวรรษที่ 21 ไว้ว่าเป็นความสามารถที่บุคคลพึงมีเพื่อเตรียมตัวสำหรับการดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ความท้าทายของสภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21

School in focus (2556) ทักษะศตวรรษที่ 21 หมายถึง การก้าวข้ามพรมแดนไปได้ทั่วทุกมุมโลก ซึ่งแควดวงทางการศึกษาทั่วโลกต่างก้าวพ้นรูปแบบการเรียนการสอนที่ใช้ครูเป็นศูนย์กลางมาเป็นการเรียนรู้ในแบบกระบวนทัศน์ใหม่ เรียกได้ว่าเป็นการจัดการศึกษายุคฐานแห่งเทคโนโลยี หรือ Technology Based Paradigm

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 32 - 38) ให้ความหมาย การบริหารงานวิชาการ ไว้ว่า กิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนา การเรียนการสอนให้ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพที่สุด อันได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาหลักที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต อยู่ในสังคมและรวมถึงการอบรมศีลธรรมจรรยาและความประพฤติของนักเรียนเพื่อให้เป็นคนดี

ฟราย เคทเทอร์ริดจ์ และมาร์แชล (Fry, Ketteridge and Marshall. 2009 : 3) ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการว่าเป็นงานที่ต้องกำกับ ติดตาม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการเรียน การสอน การทำงานวิจัย การนิเทศติดตามการบริหาร งานวิชาการ และการจัดการตลอดจนการรักษาความเป็นมืออาชีพทางการจัดการเรียนการสอน

ภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st Century Skills. 2009 : ออนไลน์) ได้ให้ ความหมายของทักษะในศตวรรษที่ 21 ไว้ว่า ทักษะในศตวรรษที่ 21 หมายถึง ทักษะที่สำคัญที่นักเรียนพึงมีเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการเรียนการทำงาน และการดำรงชีวิต

วิกค์ เฟอ์รลอง และไฮเบอร์เกอร์ (Vick, Furlong and Heiberger. 2008 : 7) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การวางแผนงานที่ต้องรับผิดชอบในการติดตามงานที่เกี่ยวกับวิชาการทั้งหมดซึ่งเป็นภาระงานที่ใหญ่ และเป็นสิ่งที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร

กอร์ดัน (Gorton. 1983 : 158 - 164) กล่าวถึงการบริหารงานวิชาการว่า หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา และปรับปรุงแก้ไข การเรียนการสอนของนักเรียนให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งได้แก่ งานด้านหลักสูตร การจัดแผนการเรียน การจัดทำตารางการเรียนการสอน การจัดครูเข้าสอน การพัฒนาการเรียนการสอน การพัฒนาบุคลากรทางด้านวิชาการ การวัดผลและประเมินผลรวมถึงการนิเทศการสอน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 คือ กระบวนการบริหารงาน และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในสถานศึกษาที่สำคัญเพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอน พัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ของสถานศึกษา ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการ มีทักษะการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน มีความคิดริเริ่ม และสร้างสรรค์ ก้าวทันเทคโนโลยี มีความเป็นผู้นำ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประกอบอาชีพ อีกทั้งเป็นเครื่องบ่งชี้แห่งความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา และแสดงถึงความสามารถ วิริยะ อุทสาหะ ประสิทธิภาพของผู้เรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 1

ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาถือเป็นสิ่งสะท้อนสำคัญขององค์กร สถานศึกษา จะเกิดความสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายได้นั้นผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องแสดงออกถึงความเป็นผู้บริหารมืออาชีพ ใช้กระบวนการคิดเชิงระบบในการบริหารเพื่อให้การบริหารงานด้านต่าง ๆ มุ่งเป้าสู่ความสำเร็จ ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

เกียรติศักดิ์ สาสุทธิ และวิระวัฒน์ อุทัยรัตน์ (2562 : 90 - 91) หลักสูตร และการนำหลักสูตรไปใช้เป็นการบริหารภายใต้กรอบของกระบวนการวางแผนการปฏิบัติการ และการสะท้อนผล เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยการจัดองค์ประกอบของเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน ซึ่งครอบคลุมการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้จากประสบการณ์จริง ให้ทำได้คิดเป็นทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องด้วยการสนับสนุนจากครูผู้สอน

พระครูโกศลพัฒนภรณ์ (รัชพล) (2560 : 133) การบริหารหลักสูตร การบริหารการเรียนการสอน การบริหารงานวัสดุและสื่อการเรียนการสอน และการบริหารการวัดผล และประเมินผล การปฏิบัติงานของผู้บริหารและครูจะบรรลุวัตถุประสงค์นั้นจะต้องยึดหลักอิทธิบาท 4 เป็นตัวกำหนดแนวทาง ต้องมีความพอใจและมีใจรักต่อการปฏิบัติงานนั้น ซึ่งผลของงานจะเป็นตัวกำหนดหรือบ่งชี้ถึงคุณภาพของการปฏิบัติงาน และส่งผลให้ผู้บริหารและครูที่มีความพึงพอใจ มีความอึดเอมใจ มีความสุขในการปฏิบัติงาน มีความอุตสาหะ มีความมานะ บากบั่น ใจสู้ ไม่ท้อถอย แม้จะใช้เวลายาวนานสักเท่าใดก็ตาม

นันทวัน จันทร์กลิ่น (2557 : 20) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ไว้ว่า เป็นการกำหนดความสำคัญ และแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป

ตามความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การจัดการศึกษาทุกระดับเน้นให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง จึงจำเป็นต้องบูรณาการทั้งด้านศาสตร์ต่าง ๆ และบูรณาการการเรียนรู้ในห้องเรียน และชีวิตจริง

คาราวรรณ สุขคันธรักษ์ (2556 : 40) สรุปไว้ว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษา และเป็นเครื่องชี้ความสำเร็จของผู้บริหารที่จะสามารถใช้ในการบริหารงานวิชาการเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนสถานศึกษาเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างคุณภาพของผู้เรียนโดยผ่านขอบข่ายภารกิจตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดขอบข่ายภารกิจการบริหารและการจัดการสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติวางไว้

ศิริวรรณ ฉัตรมณีรุ่งเจริญ และวรางคณา ทองนพคุณ (2556 : 8-9) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นการกำหนดแนวทางยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนรู้โดยร่วมกันสร้างรูปแบบ และแนวปฏิบัติในการเสริมสร้างประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นที่องค์ความรู้ ทักษะ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมแห่งความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยจะอ้างถึงรูปแบบ (Model) ที่พัฒนามาจากเครือข่ายองค์กรความร่วมมือเพื่อทักษะแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (Partnership For 21st Century Skills) ที่มีชื่อย่อว่า เครือข่าย P21

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ (2556 : 13) ได้กล่าวถึง ความสำคัญโดยสรุปไว้ว่า วรรณกรรมด้านการศึกษาร่วมสมัยชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่า ทักษะ และความรู้ที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองและการทำงานในศตวรรษที่ 21 นั้นค่อนข้างแตกต่างจากศตวรรษที่ 20 บางทักษะแม้จะมีลักษณะถาวร กล่าวคือ มีความสำคัญมาในทุกยุคทุกสมัย ไม่ใช่เฉพาะในศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะ 4C คือ ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) การสื่อสาร (Communication) และการทำงานเป็นทีม (Collaboration) แต่ทักษะเหล่านี้มีลักษณะเปลี่ยนไปในโลกยุคดิจิทัล รวมถึงทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้นจนกลายเป็น สิ่งที่ “ต้องมี” มากกว่า “น่าจะมี” ขณะที่บางทักษะถือเป็นทักษะชุดใหม่ที่จำเป็นในบริบทของศตวรรษใหม่ เช่น ทักษะด้านสารสนเทศ และการสื่อสาร (Information and Communication Technologies ICTs) ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมืองสังคม และวัฒนธรรมอย่างรอบด้าน สามารถสรุปว่าเหตุผล 3 ประการ ว่าเหตุใดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จึงจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษใหม่ นั่นคือ รูปแบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป การพึ่งพาอาศัยในระดับโลกที่เพิ่มมากขึ้น และภูมิทัศน์ในการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553 : 1) ให้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานวิชาการไว้ว่า งานวิชาการเป็นงานหลักของสถานศึกษาไม่ว่าสถานศึกษาจะเป็นประเภทใด มาตรฐานและ

คุณภาพของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากงานวิชาการ เนื่องจากว่างานวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตร การจัดโปรแกรมการศึกษาและการจัดการเรียนการสอน และที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารสถานศึกษา และบุคลากรทุกระดับของสถานศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อมก็ตามลักษณะของงานนั้น ๆ

จามจูรี จำเมือง (2553 : 75) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ ไว้ว่า งานวิชาการมีความสำคัญเพราะเป็นงานหลักหรือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษาที่มุ่ง กระจายอำนาจในการบริหารจัดการให้สถานศึกษาให้มากที่สุดด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้สถานศึกษา ดำเนินการ โดยอิสระคล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็ปัจจัยสำคัญทำให้สถานศึกษา มีความเข้มแข็งในการบริหาร และจัดการ สามารถพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ตลอดจน การวัดผล ประเมินผล ปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า งานวิชาการเป็นงานสำคัญและถือเป็นหัวใจของการบริหาร สถานศึกษา เพราะการจัดการศึกษาให้มีมาตรฐานและคุณภาพล้วนขึ้นอยู่กับงานวิชาการทั้งสิ้น เนื่องจากงานวิชาการจะเกี่ยวข้องกับ หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาสติปัญญา ความรู้ ความสามารถของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ ก้าวทันโลก สามารถปรับตัว อยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

งานบริหารวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษา ผู้บริหารและบุคลากร ควรให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในการวิชาการ โดยผู้บริหารต้องนำครูพัฒนาการเรียนการสอน และดำเนินงาน กิจกรรมต่าง ๆ ภายในสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการ รวมทั้งเกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประกอบอาชีพหรือ ต่อยอดได้ กระทรวงศึกษาธิการ (2553 : 29) ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ในการบริหารงานวิชาการ ไว้ในกฎกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารงานและ การจัดการศึกษา ไว้ 17 ภาระหน้าที่ ดังนี้ 1) การพัฒนาหรือดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็น การพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น 2) การวางแผนงานด้านวิชาการ 3) การจัดการเรียนการสอน ในสถานศึกษา 4) การพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา 5) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 6) การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน 7) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ในสถานศึกษา 8) การพัฒนาส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ 9) การนิเทศการศึกษา 10) การแนะแนว 11) การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพใน และมาตรฐานการศึกษา 12) การส่งเสริมชุมชน ให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ 13) การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษา

และองค์กรอื่น 14) การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครั้ว องค์กร หน่วยงาน สถานประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา 15) การจัดทำระเบียบ และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา 16) การคัดเลือกหนังสือแบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา และ 17) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา

ฮอล และมิตสเกล (Hoy and Miskel. 2001 : 437 - 438) ขอบข่ายงานวิชาการ ประกอบด้วย

1. การมุ่งเน้นทางด้านวิชาการ
2. มุ่งสัมฤทธิ์ผล
3. หลักสูตรมีคุณภาพ และให้โอกาสในการเรียนรู้
4. การจัดบรรยากาศของสถานศึกษา
5. บรรยากาศในชั้นเรียน
6. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของผู้ปกครอง
7. ศักยภาพในการประเมิน
8. การใช้เวลาในการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ
9. การมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอน
10. มีการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน
11. มีการเรียนรู้อย่างอิสระ
12. มีการให้ข้อมูลย้อนกลับ

คิมโบร และนันเนอรี (Kimbrough and Nunnery. 1998 : 51 - 58) กล่าวว่า งานบริหารงานวิชาการ ประกอบด้วย

1. การกำหนดนโยบาย และหลักการให้ชัดเจน
2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา
3. การจัดระบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเป้าหมาย
4. การจัดองค์การของการเรียนการสอน
5. การประเมินผล
6. การจัดหาสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน

โซลิมัน (Soliman. 1997 : 135) ได้จัดแบ่งภาระงานทางวิชาการเป็น 3 ด้าน ได้แก่

1. งานสอน (Teaching)
2. งานวิจัย (Research)
3. งานบริการวิชาการแก่สังคม (Community services)

สมิธ (Smith, 1995 : 16) ได้จัดแบ่งการบริหารงานด้านวิชาการออกเป็น 6 ด้าน คือ

1. การจัดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร
2. การจัดเนื้อหาของหลักสูตร
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การจัดหาอุปกรณ์การสอน
5. การนิเทศการสอน
6. การส่งเสริมครูประจำการ

เซอร์จีโอวานนี (Sergiovanni, 1991 : 267 - 268) ขอบข่ายงานวิชาการประกอบด้วย

1. การตั้งปรัชญาทางการศึกษาขึ้นมาเพื่อปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว
2. การจัดทำโครงการทางการศึกษาต่าง ๆ
3. การจัดให้มีการประเมินผลหลักสูตร และทักษะการเรียนการสอน
4. การสร้างบรรยากาศภายในสถานศึกษาให้พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง
5. การจัดหาวัสดุสำหรับการเรียนการสอน

แคมเบล, บริดจ์ และไนสแทรนด์ (Campbell, Bridges and Nystrand, 1977 : 212) กล่าวว่างานด้านวิชาการนั้นเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการวางแผนการดำเนินงานการประเมินผล ประกอบด้วย

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายเฉพาะของสถานศึกษา
2. การกำหนดโปรแกรมการเรียนการสอนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมาย
3. การพัฒนา และนำหลักสูตรของชาติไปใช้
4. การเลือกใช้ เตรียมอุปกรณ์ และสื่อการเรียน
5. การประเมินผลการสอน

แฟเบอร์ และเชอรอน (Faber and Sherron, 1970 : 122 - 128) ได้แบ่งงานวิชาการ ดังนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. การจัดเนื้อหาของหลักสูตร
3. การจัดอุปกรณ์การสอน
4. การนิเทศการสอน

5. การส่งเสริมครูประจำการในด้านความรู้

มิลเลอร์ (Miller, 1965 : 175 - 180) กล่าวว่า งานบริหารงานวิชาการ ประกอบด้วย

1. การจัดโปรแกรมการสอน
2. การปฏิบัติตามโปรแกรมการสอน
3. การติดตามการเรียนการสอน

4. การจัดบริการการสอน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ ทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมาย ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดทักษะ กระบวนการที่สมบูรณ์ทั้งในด้านการอ่าน คิดคำนวณ วิเคราะห์ รวมทั้งการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังแสดงตามตารางวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จากแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน ดังนี้

ตาราง 1 การวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จากแนวคิดของนักวิชาการ

ลำดับ	ตัวแปร	นักวิชาการ										รวม ความถี่ (13)				
		เกตุกนก สวสคำข้า และวราภรณ์ สุขตตะเชียว (2562)	ชัยวัฒน์ สมเกียรติประยูร ชนมณี ศิลานกิจ และกาญจนา กาญจนพันธ์ (2562)	นิษฐ์วิดี จิรโรจน์ภิญโญ (2563)	พระคำโต จันทะลาต รัตน์ะ ปัญญาภา และเรืองเดช เขตรศาสตร์ (2562)	พระครูสุภัทรพรหมคุณ (เจริญ ก้าประเสริฐ) (2563)	กวีวัฒน์ ศรีจันทร์ จุฑพร เพ็งชัย และอุทาสรี ไพวรรณ (2562)	ศุภัญญา ไพร์ทอง (2562)	ศุภาพรณ์ พิลาตรีย์ เพชรสุดา ภูมิพันธ์ และวิวรรณ กาญจนวี (2558)	ศุภกิต ตรีรัตน์จิต และกัตตา ศตวัฒน์ (2562)	อณิษฐา เข้มสุวรรณ บำรุง ศรีนวลปาน และ เบญจพร ชนะกุล (2562)		พระมหาธาราธิป วรวิชัย (วรสาขันธ์) (2560)	กัญญลักษณ์ จันทร์วิบูลย์ (2560)	อานนท์ คนขยัน คมสันต์ ขจรปัญญาไพศาล และศักดิ์สิทธิ์ ฤทธิสัน (2558)	
1	การพัฒนาหรือดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น							✓		✓	✓					3
2	การวางแผนงานด้านวิชาการ			✓		✓	✓			✓	✓					5
3	การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา			✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓				7

ตาราง 1 (ต่อ)

ร.น.	นักวิชาการ	ตัวแปร													
		เกณฑ์ก สวค้ำเข้า และวารกาญจน์ สุขสดเขียว (2562)	ชัยวัฒน์ สมเกียรติประชูร ขนมนิ ศิลาภิก และกาญจนา กาญจนพันธ์ (2562)	นิษฐวดี จิรโรจน์ภิญโญ (2563)	พระคำได้ อินทะลาศ รัตนะ ปัญญาภา และเรืองเดช เพชรศาสตร์ (2562)	พระครูสุภัทรพรหมคุณ (เจริญ ถ้ำประเสริฐ) (2563)	วิวัฒน์ชัย ศรีจันทร์ จตุพร เฟิงชัย และอุฬารีย์ ไพรวรรณ (2562)	ศุภัญญา ไพฑ์ทอง (2562)	ศุภภาพรณ พัลลคริมย์ เพชรสุดา กุมีพันธ์ และวิวารณ กาญจนวดี (2558)	ศุภกั ตรังรัตนจิต และกัศิตา ผลวัฒน์ (2562)	อณิษฐา เต็มสุวรรณ บำรุง ศรีนวลปาน และ เบญจพร ษณะกุล (2562)	พระมหาทราภิป วรวิชัย (วรสายัณห์) (2560)	กัญญลักษณ์ จันทร์วิบูลย์ (2560)	อานนท์ คนขยัน คนสันท์ จงรปัญญาไพศาล และศักดิ์สิทธิ์ กุพรัตน์ (2558)	รวม ความถี่ (13)
16	การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ใน สถานศึกษา							✓	✓	✓					3
17	การพัฒนาและใช้สื่อ เทคโนโลยีทางการศึกษา	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดทำตารางวิเคราะห์ตัวแปรการบริหารวิชาการของสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 จากแนวคิดของนักวิชาการทั้ง 13 ท่านพบว่า การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษามีทั้งสิ้น 17 ด้าน เมื่อพิจารณาความถี่รายด้าน สรุปได้ว่า 5 ด้าน ที่มีความถี่สูง จำนวน 8-13 ความถี่ คือ 1) การพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3) การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน 4) การแนะแนว และ 5) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา มาเป็นตัวแปรในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้เหมาะสมสำหรับสถานศึกษา ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาของ เขต 1 โดยมีรายละเอียดเนื้อหา ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา

ในการพัฒนาหลักสูตรผู้บริหารจำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตรให้เป็นหลักสูตรที่ทันสมัย สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ผู้บริหารจะต้องมีบทบาทในการดูแล ให้ความสำคัญ กระตุ้นการทำงานของครู เพื่อเพิ่มกระบวนการและทักษะกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน โดยมีนักการศึกษาได้กล่าวถึง แนวทางการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ ดังนี้

เกตุกนก สวycastleข้าว และวราภรณ์ สุขสดเขียว (2562 : 542) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง มีการนำผลจากการวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และข้อมูลสารสนเทศ เกี่ยวกับความต้องการของสังคม ชุมชน และท้องถิ่นมาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน มีการนิเทศ ติดตาม ประเมินผล การใช้หลักสูตร ปรับปรุงและพัฒนาตามความเหมาะสม

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554 : 57 - 59) รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรมุ่งเน้นบทบาท และหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรในการออกแบบหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมการยกวางเนื้อหาสาระแต่ละกลุ่มประสบการณ์แต่ละหน่วยการเรียนรู้ โดยปรึกษาหารือจากผู้เชี่ยวชาญนำหลักสูตรที่พัฒนาได้แล้วไปทดลองใช้ในสถานศึกษานำร่อง การเตรียมความพร้อมด้านผู้สอนผู้บริหารทุกระดับ และบุคลากรทางการศึกษาให้เข้าใจหลักสูตรใหม่ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนและประเมินผลเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล มีกระบวนการขั้นตอน ดังนี้

1. คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักการและโครงสร้างและการออกแบบหลักสูตรขึ้นมา โดยอาศัยข้อมูลจากสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมปัจจุบัน โดยปรึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชาอย่างสม่ำเสมอ

2. ยกวางเนื้อหาสาระแต่ละกลุ่มประสบการณ์ แต่ละหน่วยการเรียนรู้ และแต่ละรายวิชา โดยปรึกษาหารือจากผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชา คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรร่วมกับผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชาเป็นผู้กำหนดผลการเรียนรู้ จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม หรือจุดประสงค์การเรียนรู้ วางแผนการสอน ทำบันทึกการสอน ผลิตสื่อการสอน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล

3. นำหลักสูตรที่พัฒนาได้แล้วไปทดลองใช้ในสถานศึกษานำร่อง (สถานศึกษาทดลองใช้หลักสูตรใหม่) โดยคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรกำหนดไว้ ถ้ามีข้อบกพร่องก็ทำการแก้ไขปรับปรุง โดยปรึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาอยู่ตลอดเวลา

4. อบรมผู้สอน ผู้บริหารทุกระดับ และบุคลากรทางการศึกษาให้เข้าใจหลักสูตรใหม่ เพื่อจะได้ใช้หลักสูตรใหม่ให้ถูกต้องเหมาะสมตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร รวมทั้ง การประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ

5. นำหลักสูตรไปปฏิบัติการสอนที่สถานศึกษาก่อนประกาศใช้หลักสูตร สนับสนุนให้ ผู้บริหารและผู้สอนนำหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในสถานศึกษาต่อไป กิจกรรมการใช้ หลักสูตรใหม่มี 4 ประการคือ

5.1 การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน คือ จัดทำวัสดุหลักสูตร ได้แก่ เอกสารหลักสูตร สื่อ และอุปกรณ์การสอนที่จำเป็นที่จะต้องใช้ในการประกอบการเรียนการสอน

5.2 ผู้บริหารจัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ เช่น บุคลากร วัสดุหลักสูตร และบริการต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่อบรมผู้สอน และบุคลากรฝ่ายสนับสนุนการใช้หลักสูตร จัดห้องสมุด ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งเรียนรู้ และสื่อการสอนทุกชนิด รวมทั้งจัดงบประมาณสนับสนุนการบริหาร หลักสูตร

5.3 การสอน เป็นหน้าที่ของผู้สอนประจำการทั่วไปที่จะต้องดำเนินการจัดการเรียน การสอนให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

5.4 การประเมินผลเพื่อให้ทราบข้อบกพร่องของหลักสูตรแล้วดำเนินการแก้ไข ปรับปรุงต่อไป การประเมินผลมี 2 ประเภท คือ การประเมินผลการเรียนของผู้เรียน และการประเมินผลหลักสูตร

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 31) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับด้านพัฒนา หลักสูตรของสถานศึกษา หมายถึง จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเป็นของตนเอง โดยมีแนวปฏิบัติดังนี้

1. จัดให้มีงานวิจัยและพัฒนาหลักสูตรขึ้นใช้เอง ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และสังคมและเป็นต้นแบบให้กับโรงเรียนอื่น

2. จัดทำหลักสูตรที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญาความรู้และคุณธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

3. จัดให้มีวิชาต่าง ๆ ครบถ้วนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของ กระทรวงศึกษาธิการ

4. เพิ่มเติมเนื้อหาสาระของรายวิชาให้สูงและลึกซึ่งมากสำหรับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ การศึกษาด้านศาสนา ดนตรี นาฏศิลป์ กีฬา อาชีวศึกษา การศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นเลิศ ผู้ปกครอง พิกุล และการศึกษาทางเลือก

5. เพิ่มเติมเนื้อหาสาระของรายวิชาที่สอดคล้องสภาพปัญหา ความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม และโลก

6. สถานศึกษาสามารถจัดทำหลักสูตรการจัดกระบวนการเรียนรู้ การสอนและอื่น ๆ ให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียนตามกลุ่มเป้าหมายพิเศษโดยให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้ความเห็นชอบหลักสูตรสถานศึกษาและนิเทศ ติดตาม ประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษา และรายงานผลให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารับทราบ

บุญชม ศรีสะอาด (2546 : 73) ได้สรุปหลักการพัฒนาหลักสูตร โดยใช้พื้นฐานจากประวัติศาสตร์ ปรัชญา สังคม จิตวิทยา และวิชาความรู้ต่าง ๆ

1. พัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยวิเคราะห์ปัญหาความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม
2. พัฒนาให้สอดคล้องกับระดับพัฒนาการ ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน
3. พัฒนาให้สอดคล้องกับหลักของการเรียนรู้
4. ในการเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ จะต้องพิจารณาความเหมาะสมในด้านความยากง่าย ลำดับก่อนหลัง ความต่อเนื่อง และบูรณาการของประสบการณ์ต่าง ๆ
5. พัฒนาในทุกจุดอย่างประสานสัมพันธ์กัน ตามลำดับจากจุดประสงค์ สาระความรู้และประสบการณ์ กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล
6. พิจารณาถึงความเป็นไปได้สูงในทางปฏิบัติ
7. พัฒนาอย่างเป็นระบบ
8. พัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง
9. มีการวิจัยติดตามผลอยู่ตลอดเวลา
10. ดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ
11. อาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังของผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย

โอลิวา (Oliva, 2009 : 138) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร มีองค์ประกอบ 3 ส่วนหลัก ๆ ได้แก่ 1) ระบบการวางแผนและออกแบบหลักสูตร โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียนและสังคม สังเคราะห์ร่วมกันแล้วกำหนดเป็นเป้าหมายของการศึกษาที่สะท้อนปรัชญาการศึกษา แล้วนำข้อมูลที่ได้รับมากำหนดความต้องการของผู้เรียน สังคม และเนื้อหาแล้วสังเคราะห์เป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เมื่อได้จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้วจึงกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรรูปแบบของหลักสูตร 2) ระบบการใช้หลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน การกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน การคัดเลือกยุทธศาสตร์การเรียนการสอน การคัดเลือกแนวทางการประเมินผล การจัดการเรียนการสอน การคัดเลือกเทคนิคการประเมินผล การประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน และในขั้นตอน และ 3) ระบบการประเมินหลักสูตร เพื่อนำผล

การประเมินไปปรับปรุงเป้าประสงค์ของหลักสูตรซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงวัตถุประสงค์ของหลักสูตร รูปแบบของหลักสูตร จุดมุ่งหมายการเรียนการสอนวัตถุประสงค์การเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบต่อไป

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974 : 22) ระบบการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า (input) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่เป็นปัจจัยภายนอกเพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าประสงค์และวัตถุประสงค์ของหลักสูตร 2) กระบวนการ (process) ส่งผลไปที่การวางแผน และการออกแบบหลักสูตร การนำหลักสูตรไปปฏิบัติ การประเมินหลักสูตร และ 3) ผลผลิต (output) การให้ข้อมูลย้อนกลับไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร

ทาบ (Taba, 1962 : 422 - 424) การพัฒนาหลักสูตรเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เช่น บทบาทหน้าที่ของโรงเรียน การวิเคราะห์สังคม การวิเคราะห์วัฒนธรรม การวิเคราะห์ทฤษฎี การเรียนรู้พัฒนาการทางสติปัญญา การถ่ายโยงการเรียนรู้ การเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น ระบุว่าหลักสูตรมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ (objectives) 2) เนื้อหาสาระ (subject matter) 3) การจัดการเรียนการสอน (method and organization) และ 4) การประเมินผล (evaluation) โดยที่จุดเน้นของการพัฒนาหลักสูตร มี 5 ประการ ดังนี้ 1) ความสมดุลของแต่ละองค์ประกอบ 2) ความสอดคล้องเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน 3) มีหลักการและเหตุผล (rationale) หรือทฤษฎีรองรับ 4) การกำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่ตอบสนองประสบการณ์การเรียนรู้ และ 5) ความเหมาะสมของเนื้อหาสาระ และกิจกรรมกับธรรมชาติของผู้เรียน

ไทเลอร์ (Tyler, 1949 : 1) มีแนวคิดหลักที่สำคัญสำหรับการพัฒนาหลักสูตร คือ “เป้าหมายและวิธีการ” (ends and mean approach) และได้นำเสนอ หลักการและเหตุผล ซึ่งใช้เป็นหลักการสำหรับการพัฒนาหลักสูตร เรียกว่า “Tyler’s rationale” ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่โรงเรียนควรบรรลุคืออะไร
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรที่สามารถทำให้บรรลุจุดมุ่งหมาย
3. ประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านี้สามารถจัดให้มีประสิทธิภาพอย่างไร
4. เราจะสามารถทราบได้อย่างไรว่าบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

การพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ และจำเป็นสำหรับการกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษา ได้แก่ การศึกษาผู้เรียน การศึกษาสังคม การศึกษาแนวคิดของนักวิชาการ ตลอดจนปรัชญาสังคม และปรัชญาการศึกษา เพื่อนำมาสังเคราะห์

กำหนดเป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษาชั่วคราว เมื่อได้จุดมุ่งหมายชั่วคราวแล้วยังต้องนำทฤษฎี การเรียนรู้ ปรัชญาสังคม และปรัชญาการศึกษา มากลั่นกรองจุดมุ่งหมายชั่วคราวนั้นให้เป็น จุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่แท้จริง

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร ในสถานศึกษา หมายถึง เครื่องมือสำคัญในการกำหนด แนวทางการจัดการศึกษา เพื่อที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต สามารถพัฒนา คุณภาพชีวิตของตนเองและสังคมได้ การจัดการศึกษาที่ดีจึงควรมีความเหมาะสมสอดคล้องกับ สภาพชีวิตและสังคมของผู้เรียน หลักสูตรจึงจำเป็นต้องปรับปรุงหรือพัฒนาให้มีความเหมาะสม ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมอยู่เสมอ การบริหารหลักสูตรและ การนำหลักสูตร ไปใช้ต้องสอดคล้องเหมาะสมกับผู้เรียนควรมีการประเมินหลักสูตรและ พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ทันยุคสมัยทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันและมีแนวทางการพัฒนา ที่ส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรทุกภาคเรียนส่งเสริมครูและบุคลากรทางการศึกษานำหลักสูตร ไปใช้ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เป็นหน้าที่หลักอีกประการหนึ่งที่ผู้บริหารจะต้องมีบทบาท ในการดูแล ให้ความสำคัญ กระตุ้นการทำงานของครู เพื่อเพิ่มกระบวนการและทักษะกระบวนการ การเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีนักวิชาการหลายท่าน กล่าวไว้ดังนี้

เกตคนก สวยคำข้าว และวรกาญจน์ สุขสดเขียว (2562 : 542) การพัฒนากระบวนการ การเรียนรู้ หมายถึง ครูจัดทำแผนการเรียนรู้โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นกระบวนการคิด ปฏิบัติจริงนำไปใช้ประโยชน์ มีการนิเทศการเรียนการสอนและส่งเสริมให้ครูได้รับการพัฒนา อย่างเหมาะสม

อาทิตยา ศักดิ์จันทร์ (2560 : 70) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การบรรลุ เป้าหมายในการดำเนินงานอันเกิดจากการคิดเชิงระบบของผู้บริหารสถานศึกษาในการดำเนินงาน การวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับครู การควบคุม กำกับให้การจัดการเรียนการสอน ของครูเป็นไปตามความเหมาะสมและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอน โดยใช้โครงงาน และภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มอบหมายผู้รับผิดชอบให้ดำเนินการตามแผนงาน

สำนักงานนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2556 : 43 - 44) ได้ระบุแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
5. ส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน การสอน และอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้ การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อ การเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ
6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับ บิดา มารดา และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ
7. ศึกษาค้นคว้าพัฒนารูปแบบหรือการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ก้าวหน้า เพื่อเป็นผู้นำการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเป็นต้นแบบให้กับสถานศึกษาอื่น

สรุปได้ว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินงานส่งเสริมให้ครูและบุคลากรในสถานศึกษาให้นำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน สอดคล้องกับ ความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน ควบคู่กับการปรับประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้าไปผสมผสานกับการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชา เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถและ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และจัดอบรมพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน

3. การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน

การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยตรวจสอบ คุณภาพของผู้เรียนว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรมและค่านิยม ที่พึงประสงค์ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่เพียงใด ผลการประเมินจะช่วย ให้ครูผู้สอนรู้ข้อบกพร่องหรือความก้าวหน้าของผู้เรียนทำให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้และ วิธีการแก้ปัญหาหรือพัฒนาให้เหมาะสมได้ มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง การวัดผล ประเมินผลไว้ ดังนี้

เกศกนก สายคำขำ และวราภรณ์ สุขสดเขียว (2562 : 542) การวัดผล ประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน หมายถึง มีระเบียบแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินผลของสถานศึกษาที่ชัดเจน ครูมีการจัดทำแผนการวัดผลและประเมินผลโดยประเมิน ตามสภาพจริง พัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลให้ได้ มาตรฐาน เทียบโอนความรู้ ทักษะประสบการณ์และผลการเรียนจากสถานศึกษาอื่น ๆ ตามแนวทาง ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

สำนักงานนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2556 : 44) ได้ให้ข้อสรุปประกอบการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบ โอนผลการเรียน ประกอบด้วย

1. กำหนดระเบียบการวัดและประเมินผลของสถานศึกษาตามหลักสูตรสถานศึกษา โดยให้สอดคล้องกับนโยบายระดับประเทศ
2. จัดทำเอกสารหลักฐานการศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบการวัดและประเมินผลของสถานศึกษา
3. วัดผล ประเมินผล เทียบ โอนประสบการณ์ผลการเรียน และอนุมัติผลการเรียน
4. จัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้อะเนาะเนาะ และจัดให้มีการซ่อมเสริมกรณีที่มีผู้เรียนไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน
5. จัดให้มีการพัฒนาเครื่องมือในการวัดและประเมินผล
6. จัดระบบสารสนเทศด้านการวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน เพื่อใช้ในการอ้างอิง ตรวจสอบ และใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนการสอน
7. ผู้บริหารสถานศึกษาอนุมัติการประเมินการเรียนด้านต่าง ๆ รายปี/รายภาคและตัดสินผลการเรียนการสอนผ่านช่วงชั้นและจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน
8. การเทียบโอนผลการเรียนเป็นอำนาจของสถานศึกษาที่จะแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการ ได้แก่ คณะกรรมการเทียบระดับการศึกษาทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัยคณะกรรมการเทียบ โอนผลการเรียน และเสนอคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการพร้อมทั้งให้ผู้บริหารสถานศึกษาอนุมัติการเทียบโอน

กระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 28) ให้ความหมายว่า การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานสองประการ คือ การประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียนในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนา และประเมินตามตัวชี้วัดเพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สะท้อนสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยใช้ผลการประเมิน

เป็นข้อมูลและสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน ตลอดจนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้เพิ่มเติมตามศักยภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 31) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับด้านพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา หมายถึง การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน บทบาท และหน้าที่ของสถานศึกษา มีแนวทางการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1. กำหนดระเบียบการวัดผลและประเมินผลของสถานศึกษาตามหลักสูตรสถานศึกษา โดยให้สอดคล้องกับนโยบายระดับประเทศ
2. จัดทำเอกสารหลักฐานการศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบการวัดผลประเมินผลของสถานศึกษา
3. วัดผล ประเมินผล เทียบโอนประสบการณ์ ผลการเรียนรู้และอนุมัติผลการเรียน
4. จัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ทุกช่วงชั้น และจัดให้มีการซ่อมเสริมกรณีที่ผู้เรียนไม่ผ่านการประเมิน
5. จัดให้มีการพัฒนาเครื่องมือในการวัดและประเมินผล
6. จัดระบบสารสนเทศ ด้านการวัดผลประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียนเพื่อใช้ในการอ้างอิง ตรวจสอบและใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนการสอน
7. ผู้บริหารสถานศึกษาอนุมัติผลการประเมินการเรียนด้านต่าง ๆ รายปี/รายภาค และตัดสินผลการเรียนการผ่านช่วงชั้นและจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน
8. การเทียบโอนผลการเรียนเป็นอำนาจของสถานศึกษาที่จะแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ ได้แก่คณะกรรมการเทียบระดับการศึกษาทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย คณะกรรมการเทียบโอนผลการเรียน และเสนอคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และวิชาการพร้อมทั้งให้ผู้บริหารสถานศึกษาอนุมัติการเทียบโอน

กรอนลันด์ และลินน์ (Gronlund & Linn. 1990 : 5) ได้นิยามว่า การวัดผลเป็นกระบวนการให้คำอธิบายที่เป็นตัวเลขตามระดับที่แตกต่างกันแก่คุณลักษณะของแต่ละบุคคล

เมเรนส์ และเลแมนน์ (Mehrens and Lehmann. 1973 : 10) กล่าวว่า การวัด และประเมินผลการเรียนการสอนเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นอย่างมากโดยสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ประโยชน์ต่อครูช่วยให้ทราบพฤติกรรมของนักเรียน ปรับปรุงกระบวนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ประกอบการตัดสินใจของครู เป็นต้น

2. ประโยชน์ต่อนักเรียนช่วยกระตุ้นเป็นข้อมูลย้อนกลับให้การเรียนรู้ของนักเรียนมีประสิทธิภาพ

3. ประโยชน์ต่อการแนะแนวในด้านต่าง ๆ ให้แก่นักเรียนและครู

4. ประโยชน์ต่อการบริหารเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร เป็นต้น

อีเบล (Ebel, 1965 : 3) ได้นิยามการวัดผลว่า “การวัดผลเป็นกระบวนการกำหนดจำนวนให้กับสมาชิกของสิ่งของหรือบุคคล”

สรุปได้ว่า การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการศึกษา หมายถึง การดำเนินงานของสถานศึกษาตามระเบียบ ข้อกฎหมายและแนวทางปฏิบัติ โดยยึดความถูกต้องตามแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนและเป็นไปในทิศทางเดียวกันของสถานศึกษา สอดคล้องกับนโยบายระดับประเทศ ในการจัดทำ พัฒนา จัดระบบสารสนเทศ การเทียบโอนผลการเรียน เอกสารหลักฐานการศึกษาทุกชนิดทุกช่วงชั้นตลอดจนจบการศึกษา ตามระเบียบการวัดผลประเมินผลของสถานศึกษา

4. การแนะแนว

การแนะแนวเป็นการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ในการเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญาการสร้างสัมพันธภาพที่ดี ครูผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาในด้านชีวิต การศึกษาต่อและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพ และการมีงานทำ ซึ่งได้มีนักวิชาการ และนักการศึกษาได้กล่าวถึง การแนะแนวไว้หลายทัศนะ ดังนี้

เกตุกนก สวยศำข้าว และวรกาญจน์ สุขสดเขียว (2562 : 543) การแนะแนวการศึกษา หมายถึงมีการจัดระบบการแนะแนวทางวิชาการและวิชาชีพในสถานศึกษา โดยเชื่อมโยงกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและกระบวนการเรียนการสอน ติดตาม ประเมินผลการแนะแนว มีการประสานความร่วมมือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านแนะแนวการศึกษากับสถานศึกษาเครือข่าย

สำนักงานนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2556 : 46 - 67) ให้ความหมายว่าการแนะแนว ประกอบด้วย

1. กำหนดนโยบายการจัดการศึกษาที่มีการแนะแนวเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยให้ทุกคนในสถานศึกษาตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการแนะแนวและการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

2. จัดระบบงานและโครงสร้างองค์กรแนะแนวและดูแลช่วยเหลือผู้เรียนของสถานศึกษาให้ชัดเจน

3. สร้างความตระหนักให้ครูทุกคนเห็นคุณค่าของการแนะแนวดูแลช่วยเหลือผู้เรียน
 4. ส่งเสริมและพัฒนาให้ครูได้รับความรู้เพิ่มเติมในเรื่องจิตวิทยา และการแนะแนวดูแลช่วยเหลือผู้เรียน เพื่อให้สามารถบูรณาการในการจัดการเรียนรู้และเชื่อมโยงสู่การดำรงชีวิตประจำวัน
 5. คัดเลือกบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ และบุคลิกภาพที่เหมาะสม ทำหน้าที่ครูแนะแนว ครูที่ปรึกษา ครูประจำชั้น และคณะอนุกรรมการแนะแนว
 6. ดูแล นิเทศ กำกับ ติดตาม และสนับสนุนการดำเนินงานแนะแนว และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนอย่างเป็นระบบ
 7. ส่งเสริมความร่วมมือและความเข้าใจอันดีระหว่างครู ผู้ปกครอง และชุมชน
 8. ประสานงานด้านการแนะแนวระหว่างสถานศึกษา องค์กรภาครัฐและเอกชน บ้าน ศาสนสถาน ชุมชน ในลักษณะเครือข่ายการแนะแนว
 9. เชื่อมโยงระบบแนะแนวและระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียน
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2553 : 21) ให้ความหมายว่า กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถคิด ตัดสินใจ คิดแก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผนชีวิตทั้งในด้านการเรียน และอาชีพ สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูรู้จักและเข้าใจนักเรียน ทั้งเป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 30) ได้ให้ความหมายว่า การแนะแนวคือจิตวิทยาประยุกต์แขนงหนึ่งที่ว่าด้วยการพัฒนาคนให้รู้จักช่วยตนเองหรือพึ่งตนเองได้โดยกระบวนการที่ส่งเสริมให้บุคคลได้มีบทบาทเต็มที่ในการเรียนรู้เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพและสามารถจัดการกับชีวิตของตนอย่างฉลาด

ลักษณะ สิริวัฒน์ (2543 : 44) ได้ให้ความหมายของการแนะแนวการศึกษาว่าเป็น การช่วยเหลือนักเรียนแต่ละคน หรือกลุ่มเพื่อให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนให้ดีขึ้น

ประดินันท์ อุปรมัย (2543 : 17) กล่าวว่า การแนะแนวเป็นกระบวนการของการบริการ ซึ่งจัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือบุคคลให้รู้จักกันและเข้าใจตนเองได้อย่างถูกต้องมีพัฒนาการการไปในทุก ๆ ด้านสามารถช่วยเหลือตนเอง มีทักษะวิจารณ์ญาณในการตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้อย่างฉลาด และวางแผนการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม สามารถปรับตัวให้เข้ากับบุคคล และสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี เพื่อบุคคลได้เป็นสมาชิกที่ดีมีประโยชน์ต่อครอบครัว และสังคม

นุชลี อุภักย์ (2543 : 4) ได้ให้ความหมายของการแนะแนวว่า (Guidance) เป็นบริการช่วยป้องกันปัญหา แก้ปัญหา และส่งเสริมพัฒนาการผู้ที่ศึกษาอยู่ในสถานศึกษาทุกคน โดยมุ่งการดำเนินงานที่เป็นระบบระเบียบและมีขั้นตอน รวมทั้งมีหลักการในการช่วยเหลือว่าจะต้องทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสำรวจตนเองอย่างถ่องแท้ และรู้จักโลกที่เขากำลังดำเนินชีวิตอยู่

กล่าวได้ว่า การแนะแนว หมายถึง กระบวนการที่ครูและบุคลากรทางการศึกษา จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง และสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น สามารถแก้ไขปัญหาหรือตัดสินใจได้ถูกต้อง สามารถพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนตามความเหมาะสมและความแตกต่างระหว่างบุคคล ได้เต็มความสามารถทุกด้าน โดยการสนับสนุนและความร่วมมือจากส่วนที่เกี่ยวข้อง

5. การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา

การพัฒนาสื่อและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา ผู้บริหารควรสนับสนุนและจัดหาสื่อวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้ให้พร้อมสำหรับบริการแก่ครูและบุคลากรในสถานศึกษาเพื่อใช้เป็นข้อมูล เบื้องต้นในการวางแผนดำเนินการต่อไป

สถิตย์ จอมใส (2565 : ออนไลน์) การพัฒนาสื่อและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา ในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของการศึกษา โดยพบว่ามียุทธศาสตร์ที่สำคัญ 4 ด้าน คือ

1. บทบาทเพื่อการทำงานและเพื่อสังคม โดยมีบทบาทต่อสารสนเทศของโลก และการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อสนองต่อความต้องการและการแก้ปัญหา รวมถึงบทบาทในเศรษฐกิจโลก

2. บทบาทเพื่อฝึกฝนสติปัญญาของตนเอง มีการพัฒนาตนเองด้วยความรู้ผ่านเทคโนโลยี การได้รับผลจากการทำงานบนฐานความรู้ และทำให้ผู้ประกอบการมีการขยายตัวแล้วสามารถเชื่อมโยงไปทั่วโลกโดยมีการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกในเรียนรู้ตลอดชีวิต

3. บทบาทเพื่อทำหน้าที่พลเมือง โดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน และทางการเมืองผ่านทางออนไลน์ และเข้าร่วมกิจกรรมของโลกผ่านทางชุมชนออนไลน์ และเครือข่ายสังคม

4. บทบาทเพื่อสืบทอดจารีต และคุณค่า เกิดการเรียนรู้ความรู้ในสาขาอย่างรวดเร็ว และประยุกต์ใช้หลักวิชาการข้ามสาขาเพื่อสร้างความรู้ใหม่ นวัตกรรมใหม่ และการสร้างเอกลักษณ์ของตนเองจากจารีตวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายรวมทั้งเคารพจารีตและวัฒนธรรมอื่น ๆ

เกตกนก สวยศำข้าว และวรกาญจน์ สุขสดเขียว (2562 : 543) กล่าวว่า การพัฒนาสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยี เพื่อการศึกษา หมายถึง มีการวิเคราะห์ความจำเป็นในการใช้สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีส่งเสริมครู ประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา องค์กร หน่วยงาน

และสถาบันอื่นในการผลิตจัดหาพัฒนาสื่อ และนวัตกรรมการเรียนการสอน มีการประเมินผล การพัฒนาการใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

สำนักงานนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2556 : 49) ได้ระบุ การพัฒนาและ ใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ประกอบด้วย

1. จัดให้มีการร่วมกันกำหนดนโยบาย วางแผนในเรื่องการจัดหา และพัฒนาสื่อการเรียนรู้ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาของสถานศึกษา
2. พัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อการเรียนรู้และเทคโนโลยี เพื่อการศึกษา พร้อมทั้งให้มีการจัดตั้งเครือข่ายทางวิชาการ ชมรมวิชาการเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของ สถานศึกษา
3. พัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาโดยมุ่งเน้นการพัฒนาสื่อ และ เทคโนโลยีทางการศึกษาที่ให้อรรถประโยชน์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้น โดยเฉพาะหาแหล่งสื่อ ที่เสริมการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ
4. พัฒนาห้องสมุดของสถานศึกษาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาและชุมชน
5. นิเทศ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในการจัดหาผลิตใช้ และ พัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา

กล่าวได้ว่า การพัฒนาสื่อและใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา หมายถึง กระบวนการพัฒนา นวัตกรรมการเรียนรู้อันสอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ใหม่ในการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ให้สอดคล้องกับบริบทสถานศึกษา และคุณสมบัติของผู้เรียน ตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ครู และบุคลากรทางการศึกษาจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการจัดอบรมพัฒนาสื่อทุกภาคเรียน ส่งเสริมให้มีการประกวดสื่อและนวัตกรรมดีเด่นของสถานศึกษา เพื่อการพัฒนาและกระตุ้นให้ครู และบุคลากรทางการศึกษามีการพัฒนา และทันต่อเทคโนโลยี

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 หมายถึง กระบวนการบริหารงาน และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของครูและบุคลากรทางการศึกษาใน สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ที่สำคัญเพื่อพัฒนา กระบวนการจัดการเรียนการสอน พัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ของ สถานศึกษา ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะ กระบวนการ ด้านการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน มีความคิดริเริ่ม และสร้างสรรค์ ก้าวทันเทคโนโลยี มีความเป็นผู้นำ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ รวมทั้งเกิด องค์ความรู้ที่สามารถนำไปประกอบอาชีพหรือต่อยอดได้ แสดงถึงความสามารถในการวางแผน วางกลยุทธ์ ประสานงาน คอยอำนวยความสะดวกให้การดำเนินงาน ความวิริยะ อุตสาหะ และ ประสิทธิภาพของผู้เรียน ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา หมายถึง เครื่องมือสำคัญที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ใช้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษา เพื่อที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคมได้ หลักสูตรจึงจำเป็นต้องปรับปรุงหรือพัฒนาให้มีความเหมาะสมทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมอยู่เสมอ มีการประเมินหลักสูตรและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ทันยุคสมัย ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันและมีแนวทางการพัฒนาที่ส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรทุกภาคเรียน ส่งเสริมครูและบุคลากรทางการศึกษานำหลักสูตรไปใช้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินงานส่งเสริมให้ครูและบุคลากรในสถานศึกษานำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน ควบคู่กับการปรับประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปผสมผสานกับการเรียนการสอน ในแต่ละรายวิชา เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และจัดอบรมพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน

3. ด้านการวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการศึกษา หมายถึง การดำเนินงานของสถานศึกษาตามระเบียบ ข้อกฎหมายและแนวทางปฏิบัติ โดยยึดความถูกต้องตามแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน และเป็นไปในทิศทางเดียวกันของสถานศึกษา สอดคล้องกับนโยบายระดับประเทศ ในการจัดทำ พัฒนา จัดระบบสารสนเทศ การเทียบโอนผลการเรียน เอกสารหลักฐานการศึกษาทุกชนิดทุกช่วงชั้นตลอดจนจบการศึกษา ตามระเบียบการวัดผลประเมินผลของสถานศึกษา

4. ด้านการแนะแนว หมายถึง กระบวนการที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง และสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น สามารถแก้ไขปัญหาหรือตัดสินใจได้ถูกต้อง สามารถพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนตามความเหมาะสมและความแตกต่างระหว่างบุคคล ได้เต็มความสามารถทุกด้าน โดยการสนับสนุนและความร่วมมือจากส่วนที่เกี่ยวข้อง

5. ด้านการพัฒนาสื่อและใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา หมายถึง กระบวนการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ใหม่ในการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ให้สอดคล้องกับบริบทสถานศึกษา และคุณสมบัติของผู้เรียน ตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ครู และบุคลากรทางการศึกษาจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการจัดอบรมพัฒนาสื่อทุกภาคเรียน ส่งเสริมให้มีการประกวดสื่อและนวัตกรรมดีเด่นของสถานศึกษา เพื่อการพัฒนาและกระตุ้นให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีการพัฒนา และทันต่อเทคโนโลยี

ทั้งนี้ เพื่อให้การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดในการบริหารจึงควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการทั้งด้านการพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้ ด้านการวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการศึกษา ด้านการแนะแนว และด้านการพัฒนาสื่อและใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา นั่นคือหลักอิทธิบาท 4

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4

ความหมายของหลักอิทธิบาท 4

อิทธิ (ฤทธิ์หรือความสำเร็จ) มี 10 อย่างคือ 1) ฤทธิ์อันเกิดจากการอธิษฐาน 2) ฤทธิ์อันเกิดจากบันดาล (วิภูพพนา) 3) ฤทธิ์เกิดจากใจ 4) ฤทธิ์เกิดจากการแผ่ญาณ 5) ฤทธิ์เกิดจากการแผ่สมาธิ 6) ฤทธิ์อันเป็นอริยะ (ในการพิจารณาธรรมะ) 7) ฤทธิ์เกิดจากผลของกรรม 8) ฤทธิ์ของผู้มีบุญ 9) ฤทธิ์เกิดจากวิชา 10) ฤทธิ์มีการประกอบถูกส่วนเป็นปัจจัย คำว่า “อิทธิ” หมายถึง ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี ความสำเร็จ ความเข้าถึง อธิบายโดยละเอียด คำว่า อิทธิ คือ ย่อมสำเร็จอีกอย่างหนึ่ง สัตว์ทั้งหลายผู้สำเร็จ ผู้เจริญ ย่อมสำเร็จ ย่อมถึงความเป็นผู้ประเสริฐ ด้วยสภาวะนี้ แม้เพราะเหตุนี้ สภาวะนั้นจึงชื่อว่า อิทธิ คำว่า “ปาโท” (บาท) ได้แก่ เป็นที่อาศัย คือเป็นอุบายเครื่องบรรลุ จริ่งอยู่ สัตว์ทั้งหลายย่อมถึง ย่อมบรรลุซึ่งอิทธิด้วยอุบายเป็นเครื่องบรรลุ นั้น นั้นท่านจึง เรียกว่า ปาทะ คือ เป็นบาท (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2550 : 546, 2539 : 342 - 347)

อิทธิบาท หรือ อิทธิบาท 4 เป็นศัพท์ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ หรือคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามประสบความสำเร็จ 4 ประการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2546 : 160)

1. ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

2. วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดย

3. จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

4. วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบ เหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

สามารถสรุปได้ว่า อิทธิบาท 4 คือ 1) ความพอใจ การทำความพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำ ความฉลาด ความพอใจในธรรม นี้เรียกว่า ฉันทะ 2) ความปรารถนา ความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอดสาหัส ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ทอดย ความไม่ทอดทิ้ง ฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประทับประคองธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยพละสัมมาวายามะ นี้เรียกว่า วิริยะ 3) จิต มโน มานัส ฯลฯ มโนวิญญาณธาตุ นี้เรียกว่า จิต 4) ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฎฐิ นี้เรียกว่า วิมังสา คำว่าอิทธิได้แก่ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี ความสำเร็จ ความได้ ความถึง ความเข้าถึง คำว่า เจริญอิทธิบาท ได้แก่ ย่อมสำเร็จทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้น จึงเรียกว่า เจริญอิทธิบาท

ฐาปนา บุญหล้า (2558 : 227) อิทธิบาท 4 คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จคุณธรรมที่นำไปสู่ ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย 1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่ เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป 2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทนเอาธุระไม่ย่อท้อ 3) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาใจฝักใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป 4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นมีการวางแผนวัตถุประสงค์หาวิธีแก้ไขปรับปรุง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต. 2553 : 160) ได้ให้ความหมายของคำว่าอิทธิบาท ว่า ธรรมที่ถึงอิทธิ (ฤทธิ์) หรือความสำเร็จ หรือธรรมที่เป็นเหตุแห่งความสำเร็จหรือแปลงาย ๆ ว่าทางแห่งความสำเร็จ 4 อย่างเป็นคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ แห่งผลที่มุ่งหมาย 1) ฉันทะ (will; aspiration) คือ ความพอใจ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำ สิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ (energy; effort; exertion) คือ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดย 3) จิตตะ (thoughtfulness; active thought) คือ ความคิด ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาใจฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป 4) วิมังสา (investigation; examination; reasoning; testing) หรือ ความไตร่ตรอง ทดลอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบเหตุผลและ ตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง โดยสรุปคือ มีใจรัก พากเพียรทำ เอาใจฝักใฝ่ และใช้ปัญญาสอบสวนทั้งหมดนับเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคล

ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนาต้องการสมาธิเหล่านี้จะเกิดมีควบคู่ไปด้วยกันกับความเพียรเรียกว่า ปธานสังขาร ซึ่งแปลว่า สังขารที่เป็นตัว ความเพียรหรือความเพียรที่เป็นเครื่องปรุงแต่ง แปลง่าย ๆ ความเพียรที่เป็นแรงสร้างสรรค์ หรือความเพียรสร้างสรรค์

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551 : 39, 97) ได้กล่าวถึง อธิธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วย สิ่งที่เรียกว่า อธิธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ ผักใฝ่ในสิ่งนั้น 4) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น ธรรม 4 อย่างนี้ย่อมเนื่องกันแต่ละอย่าง ๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน ฉันทะ คือความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ ตนถือว่าดีที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะได้ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรม วิริยะ คือความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อกันไม่ขาดตอนเป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญเจออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง จิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอคำนี้รวมความหมายของคำว่า สมาธิอยู่ด้วยอย่างเต็มที่ วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องใน เหตุและผล แห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมาย ของคำว่า ปัญญา ไว้อย่างเต็มที่

พระเทพคิลก (ระแบบ วิฑูตญาโณ) (2548 : 90) กล่าวไว้ว่า อธิธิบาท 4 คือ คุณธรรมที่จะนำ ผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ ซึ่งต้องไม่เหลือวิสัย คือ สิ่งที่ตนประสงค์นั้นต้องอยู่วิสัยที่อาจใช้ความเพียรพยายาม ทำให้เกิดขึ้นได้ มิใช่เป็นความเพ้อฝัน ที่ไม่มีโอกาสจะประสบความสำเร็จได้ คุณธรรมกลุ่มนี้ทรงเรียกว่า อธิธิบาท 4

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2541 : 19) ได้ให้คำแปลของอธิธิบาท 4 ไว้ 2 ทาง คือ หนึ่ง แปลว่า ข้อปฏิบัติที่ให้ผู้ฤทธิ์ (Basic of Psychic Power) อีกอย่างหนึ่งแปลว่า ข้อปฏิบัติที่ใ้บรรลุถึงความสำเร็จ (Law of Success) 4 อย่าง ได้แก่ ฉันทะความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะความเพียร จิตตะเอาใจใส่ วิมังสาใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวน

พุทธทาสภิกขุ (2537 : 9 ; 2548 : 90) ได้กล่าวถึง อธิธิบาท โดยแยก อธิธิ แปลว่า ความสำเร็จ ส่วนบาท แปลว่า ฐาน เจริงรอง เช่น เท้าหรือตีน เพราะเป็นเชิงรับรองร่างกาย ดังนั้น อธิธิบาทจึงแปลว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วย สิ่งที่เรียกว่า อธิธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา กล่าวคือ 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ ผักใฝ่ในสิ่งนั้น 4) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 หมายถึง วิธีทางหรือหลักการที่จะนำสถานศึกษาไปสู่จุดหมาย เป้าหมายของสถานศึกษาหรือไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย 1) ฉันทะ คือ ความพอใจในงาน ความรักความชอบในงานที่ทำ ต้องการที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ 2) วิริยะ คือ มีความพากเพียรในงาน มุ่งมั่น ทุ่มเท ไม่ย่อท้อแต่ปัญหาและอุปสรรค เพื่อให้งานที่ทำบรรลุผล 3) จิตตะ คือ ใจจดจ่ออยู่กับงาน ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย เอาใจใส่ในงานที่ได้รับผิดชอบ อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา คือ การใช้ปัญญาในพิจารณา ไตร่ตรอง ในสิ่งที่กระทำ วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์และพัฒนา

ความสำคัญของหลักอิทธิบาท 4

จากการศึกษาเอกสารปรากฏว่า มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้ความสำคัญหลักอิทธิบาท 4 ไว้หลายท่าน ดังนี้

อุบลวรรณ ไชยเรนทร์ และกันตภณ หนูทองแก้ว (2563 : 72) อิทธิบาท 4 หรือ อิทธิบาทธรรม เป็นธรรมแห่งความสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจ หมายถึง ความรักงาน พอใจกับงานที่ทำอยู่ ผู้ปฏิบัติงานจะต้องชอบหรือศรัทธางานที่ทำอยู่จะต้องพอใจที่จะทำ และมีความสุขกับงานที่ได้รับมอบหมาย 2) วิริยะ ความพากเพียร หมายถึง ความขยันหมั่นเพียรกับงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานที่ได้รับมอบหมายรวมทั้งหมั่นฝึกฝนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ หมายถึง ความเอาใจใส่ที่จะรับผิดชอบงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจหรือสมาธิจดจ่อกับงานที่ทำรวมถึงมีความรอบคอบและรับผิดชอบในงานที่ทำอย่างเต็มสติกำลัง 4) วิมังสา ความสอดส่องในเหตุและผล หมายถึง การวินิจฉัยวิเคราะห์และ ผู้ปฏิบัติงานต้องใช้ปัญญาในการตรวจสอบงาน รวมไปถึงการมีความเข้าใจในงานอย่างลึกซึ้งทั้งในแง่ขั้นตอนและผลสำเร็จผลสัมฤทธิ์ของงาน

พระมหาวิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) (2551 : 92) ได้กล่าวถึง การทำงานให้ประสบความสำเร็จตามแนวพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 อิทธิบาท แปลว่า หลักพื้นฐานแห่งความสำเร็จหรือทางสู่ความสำเร็จ มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ คือ มีใจรัก ทำงานด้วยใจรักงาน 2) วิริยะ คือ พากเพียรทำ รักแล้วต้องขยัน ความขยัน คือ ภาคปฏิบัติ การของความรักความรักในงานจะทำให้เรารู้ว่าควรทำงานอะไรส่วนความขยันจะทำให้งานนั้นก้าวไปสู่ความสำเร็จ การทำงานถ้าขาดความขยัน ความชำนาญก็จะไม่เกิด 3) จิตตะ คือ จดจำจ่อจิต หมายถึงความว่า ทำอะไรก็ตามให้เจาะลงไปปักใจลงไปในเรื่องนั้นอย่าง ลึกซึ้ง อย่างมุ่งมั่น อย่างจริงจัง และอย่างทุ่มเทใครก็ตามที่ทำงานด้วยการเอาใจจดจ่ออยู่กับงานนั้น คนนั้นจะประสบความสำเร็จ

4) วิมังสา คือ วินิจฉัย ได้แก่การวิเคราะห์สังเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนานั่นเอง เมื่อทำงานอะไรก็ตามให้พิจารณาวิเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนา

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย (2550 : 235) กล่าวว่า อธิธัมมา 4 คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายหรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตไปสู่ความสำเร็จ ความถูกต้อง และการเข้าถึงประโยชน์สุข นอกจากนี้อธิธัมมายังเป็นธรรมที่อนุโลมได้ว่า มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่การงานของบุคคล เช่น ประสบความสำเร็จทางการเรียน การประกอบอาชีพการดำรงชีวิต

พุทธทาสภิกขุ (2549 : 30) กล่าวว่า อธิธัมมา 4 คือ บทของพระธรรม เช่นว่า จะมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ที่เรียกว่าอธิธัมมานี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สีกตัว คนที่มีการทำงานย่อมทำงานด้วยความพอใจความขยันขันแข็งความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอนี้เรียกว่าเขามีอธิธัมมาทั้ง 4 ประการนั้นอยู่โดยไม่รู้สีกตัว

ปัญญา ใบบางยาง (2548 : 50) ได้กล่าวถึง อธิธัมมา 4 ไว้เป็น 2 นัย คือ นัยแห่งพระสูตร และนัยแห่งพระอภิธรรมจะแสดงหนักไปทางโลกุตตระ ในที่นี้เป็นการแสดงตามนัยแห่งพระสูตรของอธิธัมมา 4 มีดังนี้ความพอใจ การทำความพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำความฉลาด ความพอใจในธรรม นี้เรียกว่าฉันทะ ความปรารถนาความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอดสาหะ ความอดทน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่มีท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคอง ธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยพละสัมมาวายามะ นี้เรียกว่า วิริยะ จิต มโน มานัส มโน วิญญาณธาตุ นี้เรียกว่า จิตปัญญา กิริยาที่รู้ชัดความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิ นี้เรียกว่า วิมังสา

จารุมาศ เรื่องสุวรรณ (2548 : 35) ได้สรุปหลักอธิธัมมา 4 ไว้ว่า เป็นหลักแห่งการประกอบการงาน ใด ๆ ให้สำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจและรักที่จะทำในงานนั้น ๆ วิริยะ คือ ความ พากเพียร ในทำงานอย่างไม่ย่อท้อจนงานสำเร็จ จิตตะ คือ การตั้งใจทำงานหมั่นตรวจตรางานอยู่เสมอ เอาใจใส่ในสิ่งที่ทำไม่เอาใจไปคิดในเรื่องอื่น วิมังสา คือ การคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับงานที่ทำ ใช้สติปัญญาคิดใคร่ครวญ ข้อดีข้อเสีย และปรับแก้อย่างมีเหตุผล

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2543 : 19 ; 2546 : 842) ได้กล่าวถึง อธิธัมมา 4 เป็นธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ มี 4 ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น รักงาน รักเป้าหมาย รักจุดหมายที่งดงาม รักวัตถุประสงค์ของงานนั้นรวมทั้งการทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจกรรมหรืองานที่ทำมิใช่สักว่าทำให้เสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร วิริยะ คือ ความเพียร ความพยายาม ขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดเรื่องนั้น

บ่อย ๆ วิมังสา คือ ใช้ปัญญาไตร่ตรองสอบสวนพิจารณาตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่ง
หย่อนเกินเลยบกพร่อง ขัดข้อง ข้อที่ควรแก้ไข หาทางทดลองปรับปรุง

สมพร เทพสิทธิ (2542 : 29) ได้กล่าวถึง อิทธิบาท 4 ว่าเป็นหนึ่งในคุณธรรมที่ควร
ปลูกฝังให้มีขึ้นในจิตใจ และพัฒนาให้เจริญงอกงามจนกลายเป็นมโนธรรม เนื่องจากเป็นคุณธรรม
ที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย 4 ประการ ได้แก่ 1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่
จะทำใฝ่ใจรักที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลยิ่ง ๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ ความเพียร
คือ ขยันหมั่นเพียร ทำงานด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ ท้อถอย 3) จิตตะ ความคิด
คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจ ให้ฟุ้งซ่านเสื่อมถอยไป
4) วิมังสา ความใคร่ครวญหรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญตรวจตราหา เหตุผล
และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้านหาวิธีแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น
เจริญขึ้น เพื่อ ไปสู่ความสัมฤทธิ์ผล

ปรีชา ช่างขวัญยืน และวิจิตร เกิดวิศิษฐ์ (2533 : 29 - 31) ได้กล่าวถึง อิทธิบาท 4 ว่าเป็น
ข้อปฏิบัติแห่งความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ 1) ฉันทะ คือ ความพอใจในงานที่กระทำ หมายถึง
การรักงานของตนหรือชอบงานของตน ไม่ว่าจะป็นงานด้านใด อุปสรรคของฉันทะ คือ ความเบื่อ
หน่าย ขาดความรักงาน หมดกำลังใจ ท้อถอยแล้วทอดทิ้ง งานกลายเป็นคนจับจด ทำอะไรไม่สำเร็จ
การแก้ไขต้องสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นในใจ งานใดที่ไม่ชอบมาแต่ต้นก็พยายามศึกษาให้เข้าใจและ
พิจารณาผลได้ผลเสียของงานนั้น ๆ ฉันทะก็จะเกิดขึ้น ถ้าเป็นงานใหญ่ก็ต้องยิ่งสร้างฉันทะ
ให้เกิดขึ้นมากเป็นทวีคูณ 2) วิริยะ คือ ความเพียร ความขยันในการทำงาน การใช้ความเพียรมาก
หรือน้อยขึ้นอยู่กับประเภทของงาน วิริยะเกิดขึ้นตามระดับของฉันทะ ยิ่งมีฉันทะเพิ่มขึ้น
วิริยะก็จะเพิ่มขึ้นตามอุปสรรคของวิริยะ คือ ความเกียจคร้าน ไม่ยอมสู้กับอุปสรรคหรือเหตุการณ์
สิ่งแวดล้อมแล้วจึงเลิกไม่ทำงาน วิธีแก้ไข คือ สร้างฉันทะให้เกิดขึ้นมาก ๆ ฉันทะจะช่วยหนุนวิริยะ
ให้กล้าแข็งขึ้น เช่น การคบเพื่อนที่ขยัน ละเว้นการมั่วสุมกับคนที่เกียจคร้าน 3) จิตตะ หมายถึง
การหมั่นตรวจตรา ดูแล ใฝ่ใจในงานของตนเสมอ อุปสรรคของจิตตะ คือ ไม่ใฝ่ใจ การวางธุระหรือ
ทอดทิ้งงานที่กำลังกระทำการแก้ไข คือ การศึกษางานที่กำลังกระทำอยู่นั้นให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง
เพื่อจะได้ทราบว่าจะกระทำในเวลาใด ที่ไหน และมีอะไรบ้างที่ต้องทำ เช่นเดียวกับปลูกต้นไม้
ต้องศึกษาเวลารดน้ำ การให้ปุ๋ย การปราบศัตรูพืช เป็นต้น 4) วิมังสา หมายถึง การใช้ปัญญา
ประกอบการงาน ปัญญาได้แก่ วิชาความรู้ที่จะนำมาใช้ในการงานที่กระทำ อุปสรรคของวิมังสา คือ
ความโง่เขลา ขาดการแสวงหาความรู้ในงานที่กระทำ วิธีแก้ไขคือ ต้องแสวงหาความรู้ให้มาก
ค้นคว้า หาวิธีที่จะทำงานให้ดีกว่าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าเป็นงานใหญ่ก็ต้องจัดให้มีการระดมสติปัญญา
ของหมู่คณะเข้าช่วยเหลือ

สรุปได้ว่า ความสำคัญของหลักอิทธิบาท 4 เป็นคุณธรรมที่จะนำการทำงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาไปสู่ความสำเร็จ อันประกอบด้วย 1) ฉันทะ คือ ความพอใจในงาน ความรัก ความชอบในงานที่ต้องการที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ 2) วิริยะ คือ มีความพากเพียรในงาน มุ่งมั่น ทดมเท ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรค เพื่อให้งานที่ทำบรรลุผล 3) จิตตะ คือ ใจคงอยู่กับงาน ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย เอาใจใส่ในงานที่ได้รับผิดชอบ อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา คือ การใช้ปัญญาในพิจารณา ไตร่ตรอง ในสิ่งที่กระทำ วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์ และพัฒนา ตั้งแต่เริ่มวางแผนตลอดจนวัดผลสำเร็จของงานที่ทำนั่นเอง อันจะเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาทักษะในการทำงานของตนเองหรือผู้อื่นให้ดีขึ้นเจริญขึ้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรอันจะทำให้ตนเองผู้อื่นและองค์กรเกิดความสุขและเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

องค์ประกอบของหลักอิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จที่หลายหน่วยงานนำเข้ามาใช้เป็นหลักปฏิบัติงาน รวมทั้งสถานศึกษาก็เช่นเดียวกัน เพื่อมุ่งเป้าหรือนำพาสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จ ดังที่นักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้อธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักอิทธิบาท ไว้ดังนี้

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539 : 342 - 347) ได้ระบุองค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ไว้ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ไว้ว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท 4 ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้” อิทธิบาท 4 ประการ คือ

1. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร 1 (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรที่มุ่งมั่น)
2. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรที่มุ่งมั่น)
3. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรที่มุ่งมั่น)
4. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรที่มุ่งมั่น)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2545 : 40) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบเกี่ยวกับอิทธิบาท 4 ไว้ว่าหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ 4 ประการ คือ

1. ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำ จึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ในขณะนี้
2. วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ
3. จิตตะ คือความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้

4. วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้ง คอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา

ฉันทะ (ความพอใจในงาน)

พิชิต อวิรุทธพณิชย์ และคณะ (2563 : 31) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ฉันทะ หมายถึง ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ซึ่งได้แก่ความมีใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นบรรลุถึงจุดหมาย อยากให้สิ่งนั้น ๆ เข้าถึงในภาวะที่ดียิ่ง มีความประณีตสมบูรณ์ที่สุดหรืออยากให้ภาวะที่ดียิ่งเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้นเกิดมีเป็นจริงขึ้นอยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดียิ่งนั้น

วีระพงศ์ เกียรติไพรัช (2562 : 59 - 60) ได้ให้ความหมายไว้ว่า มีใจรัก การบริหารองค์การ ผู้บริหารจะต้องมีใจรัก คือ มีใจรักองค์การ ต้องมองว่าองค์การเป็นเสมือนบ้านของตนเอง จะต้องปกป้องให้ดีที่สุดเพื่อไม่ให้เกิดภัยกับบ้านหลังนี้ มีใจรักบุคลากรในองค์การ มองว่าทุกคนในองค์การเปรียบเสมือนคนในครอบครัว ตนเองในฐานะหัวหน้าครอบครัวจะต้องดูแลให้ทุกคนทำงานอย่างมีความสุขได้รับสวัสดิการที่เหมาะสมกับภาระงานที่มอบหมาย

โสภณ บัวจันทร์ (2562 : 37 - 40) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ฉันทะ ประกอบด้วย 1) ความยินดีในสิ่งที่ทำนั้น 2) ความพอใจในสิ่งที่ทำนั้น 3) ความเต็มใจในขณะที่ทำสิ่งนั้น 4) ความมีใจรัก ในขณะที่ทำสิ่งนั้น 5) ความอยากหรือฝักใฝ่ที่จะทำสิ่งนั้นให้บรรลุถึงจุดหมาย ทั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตด้านอื่นได้ด้วยเช่นกัน ได้แก่ ความยินดีและพอใจ ในฐานะทางครอบครัว ทรัพย์สิน ความสามารถของตน คู่ครอง ตำแหน่งและหน้าที่ทางสังคม ศาสนาหรือลัทธิที่นับถือ เป็นต้น

พระครูโกศลพัฒนารักษ์ (รัชพล ปภสฺสโร) (2560 : 132 - 133) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ฉันทะ ความพอใจรักในสิ่งที่จะทำการบริหารงานวิชาการทั้ง การบริหารหลักสูตรการบริหาร การเรียนการสอน การบริหารงานวัสดุและสื่อการเรียนการสอน และการบริหารการวัดผลและประเมินผล การพอใจรักในจุดหมายในสิ่งที่กำลังทำโดยมีจุดประสงค์คือ ต้องการให้งานนั้น ประสบผลสำเร็จตามจุดหมายที่ได้ตั้งไว้ ในการทำงานถ้าสามารถสร้างหรือปลูกฝังความรักในงานแล้ว บุคคลจะมีทัศนคติที่ดีต่องานและจะมองถึงประโยชน์และคุณค่าของการทำงาน ทำงานด้วยความเต็มใจ ตลอดจนทุ่มเทชีวิตและจิตใจให้กับงานนั้น ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายอย่างชัดเจนคือ เพื่อให้บรรลุถึงจุดประสงค์ในความสมบูรณ์ของงานที่ทำ การทำงานทุกอย่างก็จะสำเร็จตามประสงค์ ในทางธรรมฉันทะ หมายถึง ความรัก ความเอาใจใส่ ประารถนาต่อภาวะที่ดียิ่งเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้น ๆ เกิดมีจริงขึ้น อยากทำสำเร็จตามจุดหมายที่ดียิ่ง ความอยากที่เป็นฉันทะนี้เป็นคนละอย่างกับความอยากได้สิ่งนั้น ๆ มาเป็นส่วยหรืออยากเอามาเพื่อตัวตนในรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเป็นตัณหาเมื่อบุคคลมีฉันทะ ในการทำกิจกรรมใด ๆ แล้วก็ต้อง

ทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุด ให้สำเร็จผลอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้นของงานนั้น ไม่หวังพะวงกับสิ่งล่อเร้าหรือผลตอบแทนทั้งหลาย จิตใจก็มุ่งแน่วแน่นิ่งในการดำเนินสู่จุดหมายเดินเรียบสม่ำเสมอ ฉันทะสมาธิจึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้ และพร้อมกันนั้น ปธาน คือ ความเพียรสร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดควบคู่มาด้วย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542 : 842 - 843) กล่าวว่า ฉันทะ ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจ ใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จบรรลุถึงจุดหมาย รักงานและรักจุดหมายของงาน กล่าวในทางธรรมว่าเป็นความรัก ความใฝ่ปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำหรือเข้าถึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้น ๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดีที่งดงามประณีต ความอยากที่เป็นฉันทะนี้เป็นคนละอย่างกันกับความอยากได้มาเสพเสวยหรืออยากเอามาเพื่อตัวตนในรูปใดรูปหนึ่งนั้น ๆ เรียกว่าเป็นตัณหา ความอยากของฉันทะนั้นให้เกิดความสุขความชื่นชมเมื่อเห็นสิ่งนั้น ๆ งานนั้น ๆ บรรลุความสำเร็จ ขณะเมื่อทำสิ่งนั้น หรืองานนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความเอิบอิ่มใจเมื่องานที่ทำบรรลุจุดหมายก็ได้รับโสมนัสเป็นความจำชื่นใจ พร้อมด้วยความรู้สึกโปรงโล่ง ผ่องใส เบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต ส่วนความอยากแบบตัณหาทำให้เกิดความสุข ความชื่นชมเมื่อได้สิ่งนั้นมาให้ตน หวังแทน ห่วงกังวล เสรีา เสียตาย กลัว และหวาดระแวง

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ) ("ม.ป.ป.": 8-14) ได้อธิบายไว้ใน หนังสือ โภธิปักขิยธรรมที่สามารถสรุปความของฉันทะ ได้ความว่า ฉันทะ คือ ความพอใจอันเป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญที่สุด ตั้งต้นถูกต้องมันก็เป็นอันหวังความสำเร็จได้ เป็นกำลังผลักดันให้ทำต่อไปโดยง่ายโดยสะดวก ถ้ารากฐานนี้ไม่ถูกหรือไม่มีแล้ว มันจะทำต่อไปไม่ได้ ฉะนั้นจงย้อนไปสำรวจดูที่รากที่เหง้า ที่จุดตั้งต้นอันแรกนี้ว่า ฉันทะของเราถูกต้องบริสุทธิ์ มีมากพอหรือไม่ เราจะต้องมีฉันทะ เป็นจุดตั้งต้นให้บริสุทธิ์ผุดผ่องให้มากพอแล้วจึงจะไปรอด

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปั้น ปญฺญานนฺโท) ("ม.ป.ป." : 61) ได้สรุปความเกี่ยวกับฉันทะว่าให้มีความพอใจ เรียกว่า ฉันทะ พอใจในการที่จะกระทำ พอใจในการที่จะศึกษาค้นคว้าให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สิ่งใดเรารักเราพอใจ ก็มักจะทำสิ่งนั้นให้ดี แต่สิ่งใดเราไม่ชอบ ไม่ค่อยพอใจ ทำสิ่งนั้นก็ไม่ได้ดี คนที่เก่งเรื่องอะไรก็ตามถ้าเราศึกษาแล้วก็จะพบความจริงข้อหนึ่งว่าคนนั้นเขาชอบมากในเรื่องนั้น ชอบมากในเรื่องนั้นจึงเก่งในเรื่องนั้น เพราะฉะนั้นเราจะต้องเพาะความพอใจในการที่จะปฏิบัติให้เกิดขึ้นในการพิจารณาตัวเอง ตักเตือนตนเองให้เกิดขึ้นอย่างนี้เรียกว่าเป็นฐานขั้นต้นที่เรามีไว้

สรุปได้ว่า ฉันทะ คือ ความพอใจในงานที่ทำ ความเต็มใจในขณะที่ทำงาน ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ ความอยากที่จะทำงานนั้น ฝ่าฝืน พยายามที่จะทำงานนั้น เพื่อให้งานหรือสิ่งที่ทำบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ รวมทั้งการกระทำในการดำเนินชีวิตประจำวัน

วิริยะ (ความไม่ย่อท้อในงาน)

พิชิต อวิรุทธพณิชย์ และคณะ (2563 : 31) ได้ให้ความหมายไว้ว่า วิริยะ หมายถึง ความเพียรพยายามหมั่นปฏิบัติธรรม ฝึกฝน อบรมตนตามหลักธรรม ซึ่งได้แก่ ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นต่ออุปสรรค และความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยั้งว่าจุดหมายนั้นจะบรรลุถึงได้ยาก มีอุปสรรคมากหรืออาจใช้เวลายาวนานก็ไม่ย่อท้อมองเป็นสิ่งที่ท้าทาย และมุ่งมั่นทำให้สำเร็จ

วิระพงษ์ เกียรติไพบรุษ (2562 : 60) ได้ให้ความหมายไว้ว่า มีความเพียรพยายาม คือ มีความมุ่งมั่นในการนำพาองค์กรให้เดินไปตามแผนที่วางไว้ ผู้บริหารองค์กรจะต้องมีความเพียรพยายามมากกว่าผู้ปฏิบัติงานเพราะผู้บริหารเป็นผู้กำกับนโยบายขององค์กร และเป็นผู้มอบหมายงานแก่ผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้เป็นไปตามแผนขององค์กรที่ได้วางไว้ ดังนั้นผู้บริหารจะต้องมีความเพียรพยายาม 2 อย่าง คือ 1) เพียรพยายามหาความรู้ให้แก่ตัวเอง เพื่อใช้ในการบริหารงาน 2) เพียรพยายามในการบริหารงาน เมื่อผู้บริหารมีความรู้ความสามารถแล้วในการบริหารงานจะต้องเพียรพยายามในการโน้มน้าวผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้ทุกคนตระหนักในประโยชน์ขององค์กร และทำงานเป็นทีม (Teamwork)

โสภณ บัวจันทร์ (2562 : 37 - 40) กล่าวไว้ว่า วิริยะ ประกอบด้วย 1) ความเพียรในการทำสิ่งนั้นในทางที่ถูกตามเหตุ และผลภายใต้พื้นฐานตามหลักคุณงามความดี 2) การมีความกล้า และความแน่วแน่ที่จะทำในสิ่งนั้น 3) การไม่ละทิ้งซึ่งการงานหรือสิ่งที่กำลังทำอยู่ 4) ความอดุสาหะ และอดทนต่อความยากลำบากอย่างเป็นนิจ ทั้งนี้ ลักษณะของวิริยะที่เกิดขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นหลักการดำเนินชีวิตในด้านอื่น ๆ อาทิ ความเพียรในการเจริญธรรม การเจริญภาวนา หรือการรักษาศีล ความเพียรในการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น

พระครูโกศลพัฒนาภรณ์ (รัชพล ปภัสฺสโร) (2560 : 132 - 133) กล่าวไว้ว่า วิริยะ ความเพียรพยายามทำให้การบริหารงานวิชาการทั้ง การบริหารหลักสูตร การบริหารการเรียน การสอน การบริหารงานวัสดุและสื่อการเรียนการสอน และการบริหารการวัดผลและประเมินผล ความเพียรก็เป็นสิ่งสำคัญในการนำไปใช้หากผู้บริหารคนใดขาดความเพียร ขาดมานะ เมื่อเจออุปสรรคก็ท้อถอย ในการบริหารก็ย่อมไม่ประสบความสำเร็จ วิริยะเป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดพลังในการบริหารคนมีความเพียรนั้นย่อมเป็นคนที่มีความรับผิดชอบ ไม่ทอดทิ้งการบริหารงาน มีความกระตือรือร้นที่จะทำหรือค้นคว้าหาความรู้ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง

ในการทำงานหรือการศึกษาหาความรู้เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับการบริหารงานอย่างเต็มที่ด้วยความแข็งแกร่ง ขยันอดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคผู้ที่มีลักษณะดังกล่าวมานี้ย่อมเชื่อว่าจะสามารถประสบความสำเร็จในการบริหารได้ด้วยดี

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542 : 844 - 845) กล่าวว่า วิริยะ คือ ความเพียร ได้แก่ ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดนั้นจะลุดึงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนาน เขาไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่จะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ เช่นนักบวชนอกศาสนาหลายท่านในสมัยพุทธกาล เมื่อระดับพุทธธรรมเลื่อมใส ขอบรรพชาอุปสมบท ครั้นได้รับทราบว่ามีผู้เคยเป็นนักบวชนอกศาสนา จะต้องประพฤติวัตรทดสอบตนเองก่อน เรียกว่าอยู่ปริวาสเป็นเวลา 4 เดือน ใจก็ไม่ท้อถอย กลับกล้าเสนอตัวประพฤติวัตรทดสอบเพิ่มเป็นเวลาถึง 4 ปี ส่วนผู้ที่ขาดความเพียร อยากรบรรลุความสำเร็จเหมือนกัน แต่พอได้ยินว่าต้องใช้เวลาอันเป็นปี ก็หมดแรง ถอยหลัง ถ้าอยู่ระหว่างปฏิบัติก็ฟุ้งซ่าน จิตใจวุ่นวาย จิตใจจะแน่วแน่ มั่นคง ฟุ้งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นวิริยะสมาธิ พร้อมทั้งมีปธานสังขารคือความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ) ("ม.ป.ป." : 13 - 31) ได้สรุปความของวิริยะได้ความว่า วิริยะ คือความเพียร ซึ่งหมายถึงการใช้กำลังให้หมดไปความเพียรคือการลงมือทำเพื่อผลงานอันใดอันหนึ่งเมื่อพูดถึงวิริยะมันก็จะรวมถึงความไม่ประมาทด้วย เพราะว่าถ้าเป็นคนประมาทเสียแล้วก็จะขี้เกียจ เหลวไหล เหลาะแหละ ไม่จริง มันก็มีวิริยะไม่ได้ เมื่อพูดถึงวิริยะเครื่องมือแห่งความสำเร็จของชีวิตแล้ว มันก็กินกว้างไปถึงแผนการของชีวิตที่ถูกต้อง ทำอะไรเท่าไร อย่างไร ต้องมีแผนการหรือหลักการ ถ้าไม่อย่างนั้นวิริยะไม่อาจเกิดขึ้นได้ ต้องปรับให้มันสอดคล้องกับฉันทะ ให้ฉันทะมันทำหน้าที่ของมันต่อไปได้ ต้องเพิกถอนสิ่งที่เป็นอุปสรรคไปเสียเท่าที่จะทำได้เป็นเบื้องต้นแล้วพยายามสร้างกำลังให้มากพอที่จะให้บรรลุเป้าหมาย

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปั่น ปญฺญานนฺโท) ("ม.ป.ป." : 63) ได้สรุปความในส่วนที่เกี่ยวกับวิริยะ ความว่า ความเพียรเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ถ้าขาดความเพียรแล้วจะไม่มีความสำเร็จ คนที่มีความเพียรนั้นจะไม่กลัวต่ออุปสรรค เช่นว่า ไม่กลัวความหนาว ไม่กลัวความร้อน ไม่กลัวความหิว ไม่กลัวความยากลำบาก ไม่ว่าประเภทใด ๆ จะเหน็ดเหนื่อยก็จะทนได้ ถ้าขาดความเพียรแล้วกำลังจะไม่เกิดขึ้นเป็นอันขาดจะไม่ก้าวหน้าไปในทางที่ถูกต้อง

สรุปได้ว่า วิริยะ คือ ความไม่ย่อท้อในงาน พากเพียร ขยัน หมั่นเพียร หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน มีความกล้า แน่วแน่ ไม่ท้อถอย ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้า อดทนต่อความยากลำบากจนกว่าจะสำเร็จ

จิตตะ (ความจดจ่อในงาน)

วีระพงษ์ เกียรติไพรัช (2562 : 60) กล่าวว่า จิตตะ คือ การมีความคิดหนักแน่น การบริหารงานต้องมีความหนักแน่นและมีความคิดสร้างสรรค์ในการบริหารจัดการองค์การ การบริหารองค์การคงไม่ได้ราบรื่นตลอดเวลา ผู้บริหารจึงต้องมีความหนักแน่นในแผนที่วางไว้ ยึดมั่นในข้อบังคับ กฎระเบียบ กติกาองค์การ และมีความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานทุกคน เกิดความมั่นใจในแนวทางขององค์การ และก่อให้เกิดความทุ่มเทในการทำงานเพื่อสนององค์การ แต่หากองค์การที่ผู้บริหารขาดความหนักแน่น ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ผู้ปฏิบัติงานก็จะเกิดความท้อแท้ และไม่มีแรงจูงใจในการปฏิบัติ และสุดท้ายขององค์การก็อาจไม่บรรลุตามแผนที่วางไว้

โสภณ บัวจันทร์ (2562 : 37 - 40) กล่าวว่า จิตตะ ประกอบด้วย 1) มีความสนใจในสิ่งที่จะทำนั้นอย่างจริงจัง 2) การเอาใจใส่ในขณะที่กระทำสิ่งนั้น ๆ 3) การมีใจที่เป็นสมาธิในขณะที่กระทำสิ่งนั้น 4) การที่มีจิตใจมุ่งมั่น และแน่วแน่ในขณะที่กระทำสิ่งนั้น ๆ ทั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันด้านอื่น ๆ ได้แก่ การเอาใจใส่ และมุ่งมั่นในการเจริญธรรม การเอาใจใส่ และประการสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ คือ การมุ่งมั่นในการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น

พระครูโกศลพัฒนาภรณ์ (รัชพล ปภสฺสโร) (2560 : 132 - 133) กล่าวว่า จิตตะ คือ การเอาใจใส่ในการบริหารงานวิชาการทั้ง การบริหารหลักสูตร การบริหารการเรียนการสอน การบริหารงานวัสดุและสื่อการเรียนการสอน และการบริหารการวัดผลและประเมินผล การนำหลักของจิตมาใช้ในการบริหารงานนั้นย่อมเกิดประโยชน์อย่างยิ่งมีความจดจ่ออยู่กับการทำงาน การบริหารไม่ทอดทิ้งมีลักษณะเป็นคนมีความรับผิดชอบซึ่งความรับผิดชอบนี้อาจกล่าวได้ว่า จะต้องระวังตั้งใจมิให้ใช้กำลังเพื่อสร้างประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวควรให้ได้ประโยชน์ทั้งประโยชน์ตนและส่วนรวมพร้อมกันนั้นก็ต้องคอยป้องกันและแก้ไขอยู่ตลอดเวลามิให้เกิดความเสียหาย และที่สำคัญอย่างยิ่งจะต้องพยายามสร้างเสริมกำลังนั้นให้หนักแน่น มั่นคง และทวีขึ้นซึ่งทำได้หลายทาง ทางที่เหมาะสมอย่างหนึ่ง คือ พยายามทำประโยชน์เสียสละเพื่อผู้อื่นและส่วนร่วมให้มากขึ้น การปฏิบัติด้วยความเสียสละนั้นยิ่งกระทำมากเท่าใดจะช่วยให้เกิดความสามรถ และเชี่ยวชาญขึ้นเท่านั้น ทั้งเคยชินกับการปฏิบัติแล้วก็สามารถป้องกันความชั่วร้ายและความเสื่อมเสียทั้งปวงได้อย่างดีที่สุด

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542 : 844 - 845) กล่าวว่า จิตตะ คือ ความจดจ่อหรือเอาใจใส่ในความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ใฝ่คือเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่น ๆ ใครพูดอะไร เรื่องอื่น ๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องนั้น งานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที

บางที่จัดทำเรื่องนั้นได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกาย การแต่งตัว อะไรจะเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ ๆ บางที่ก็ไม่รู้ ทำงานลืมนวันลืมนคืน ลืมกินลืมนอน ความมีใจจดจ่อฝึกไปเช่นนี้ ย่อมมาให้สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่า จิตเป็นสมาธิพร้อมนั้นก็เกิดประธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

สรุปได้ว่า จิตตะ หมายถึง ความจดจ่อในงาน การเอาจิตฝึกไปสนใจในสิ่งที่ทำ มีใจที่เป็นสมาธิในขณะที่ทำงาน มุ่งมั่นแน่วแน่ในการทำงาน และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ทำงานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

วิมังสา (ความพินิจพิจารณาในงาน)

พิชิต อวิรุทธพณิชย์ และคณะ (2563 : 32) กล่าวว่า วิมังสา หมายถึง การไตร่ตรอง พิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้นเป็นอาการของปัญญาที่เข้าไปในลักษณะใคร่ครวญ พินิจพิจารณา ก่อนที่จะทำ จะพูดจะคิดทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งได้แก่ ความสอบสวนไตร่ตรอง การใช้ปัญญาพิจารณา หมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องหรือขัดข้อง เป็นต้น ในกิจที่ทำรู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิ ซึ่งจะเห็น ได้ไม่ยาก บุคคลที่มีวิมังสาจะชอบคิดค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลองเมื่อทำอะไร ก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่น คิดว่าผลนี้เกิดจากเหตุอะไร ทำไมถึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจาก ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านั้น ถ้าถอนองค์ประกอบนี้ออกเสียจะเป็นอย่างนี้ ถ้าเพิ่มองค์ประกอบนี้เข้าไปแทน จะเกิดผลอย่างนี้ ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผล อย่างที่คาดหมายเป็นเพราะอะไร จะแก้ไขจุดไหน เป็นต้น

วีระพงษ์ เกียรติไพรัช (2562 : 60) กล่าวว่า จิตตะ หมายถึง การวิเคราะห์ไตร่ตรอง เมื่อมีการดำเนินการสิ่งใดในองค์การจะต้องมีการวิเคราะห์ไตร่ตรองหรือมีการประเมินผลเสมอ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขในการวิเคราะห์นั้นอาจกระทำโดยผู้บริหารเองหรือเพื่อความรอบคอบ ควรเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์การบริหารองค์การเริ่มตั้งแต่ มีการวิเคราะห์สภาพการณ์ขององค์การเพื่อจัดทำแผน มีการร่วมวิเคราะห์ในการปฏิบัติงาน และร่วมประเมินผลการปฏิบัติงานแล้วนำผลการประเมินไปสู่การปรับปรุงเพื่อให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

โสภณ บัวจันทร์ (2562 : 37 - 40) กล่าวว่า วิมังสา ประกอบด้วย 1) การใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ 2) การใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์ตามครรลองคลองธรรม 3) การแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องและพัฒนาในการเรียนด้วยปัญญา ทั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันด้านอื่น ๆ เช่น การรู้จักคิดวิเคราะห์ในการเจริญธรรม การรู้จักคิด วิเคราะห์ ในบทเรียน การรู้จักคิดวิเคราะห์ก่อนที่จะพูดหรือทำในสิ่งใด ๆ เป็นต้น

พระครูโกศลพัฒนภรณ์ (รัชพล ปภสฺสโร) (2560 : 132 - 133) กล่าวว่า วิมังสา คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณา หมั่นใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อข้อหย่อนการบริหรงานวิชาการทั้ง การบริหารหลักสูตร การบริหารการเรียนการสอน การบริหารงานวัสดุและสื่อการเรียนการสอน และการบริหารการวัดผลและประเมินผลไม่เกินเลยบกพร่องหรือขัดข้องเป็นต้น ในกิจที่ทำรู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปัญหาปรับปรุงความหมายในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นว่าวิมังสานั้นท่านใช้ปัญญาในการพิจารณาหาเหตุผล ซึ่งถือเป็นจุดประสงค์ของพระพุทธศาสนาที่ให้หมั่นไตร่ตรอง ค้นหาเหตุผลข้อบกพร่องที่จะต้องแก้ไขเมื่อพบก็พยายามอุดช่องโหว่อันนั้นเพื่อป้องกันสิ่งใหม่ที่ไม่พึงประสงค์ไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำอีก แนวทางแห่งปัญหานี้เน้นว่ามีความสำคัญมากในการทำงานหรือการบริหารงานซึ่งการไตร่ตรองด้วยปัญญาจะส่งผลให้การทำงานหรือการบริหารงานนั้นประสบผลสำเร็จได้โดยไมยาก และอาศัยพบข้อที่ทดลองทำหรือข้อที่ต้องแก้ไขเพื่อศึกษาเป็นต้นแบบเอาไว้ในการวางแผนในคราวต่อไป ด้วยการคิดหาเหตุผลและสอบสวนทดลองอย่างนี้ ย่อมช่วยรวมจิตให้คอยกำหนดและติดตามเรื่องที่พิจารณาไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และมีกำลัง เรียกว่า เป็นวิมังสาสมาธิซึ่งก็จะมีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วยเช่นกับสมาธิในข้ออื่น ๆ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542 : 844 - 846) กล่าวว่า วิมังสา คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบข้อข้อหย่อนเกินเลยบกพร่องหรือขัดข้องเป็นต้น ในกิจที่ทำรู้จักทดลองและคิดหาทางแก้ไขปรับปรุง ข้อนี้เป็น การใช้ปัญญาชักนำสมาธิ ซึ่งจะเห็นได้ไม่ยาก คนมีวิมังสาชอบคิดค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไรก็พิจารณาทดสอบไป เช่น คิดว่าผลนี้เกิดจากเหตุอะไร ทำไม่จึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้ ถ้าองค์ประกอบนี้ออกเสียจะเป็นอย่างไร ถ้าเพิ่มองค์ประกอบนี้เข้าไปแทนจะเกิดผลอย่างไรลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขที่จุดไหน ฯลฯ หรือในการปฏิบัติธรรม ก็ชอบพิจารณาใคร่ครวญสอบสวน เช่นว่า ธรรมข้อนี้ ๆ มีความหมายว่าอย่างไร มีจุดหมายอย่างไร ควรใช้ในโอกาสอย่างไร ควบคู่สัมพันธ์กับข้อธรรมอื่นข้อใดปฏิบัติธรรมคราวนี้ไม่ค่อยก้าวหน้า อินทรีย์ใดอ่อนไป อินทรีย์ใดเกินไป คนปัจจุบันในสภาพอย่างนี้ขาดแคลนธรรมข้อใดมาก จะนำธรรมข้อนี้เข้าไปควรใช้วิธีการอย่างไรควรเน้นความหมายด้านไหนเป็นต้น การคิดหาเหตุผลสอบสวนทดลองอย่างนี้ ย่อมช่วยรวม จิตให้คอยกำหนดและติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างต่อเนื่อง เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นดิ่งไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และมีกำลัง เรียกว่า เป็นวิมังสาสมาธิ ซึ่งก็มีปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย เช่นเดียวกับสมาธิข้ออื่น ๆ

สรุปได้ว่า วิมังสา คือ ความพินิจพิจารณาในงาน หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา วิเคราะห์ ไคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน ข้อบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำ คิดวางแผน คิดแก้ปัญหา แก้ไขปรับปรุงและพัฒนางานด้วยสติปัญญาเพื่อจัดการและดำเนินงานนั้น ให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของหลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ธรรมให้ถึงความสำเร็จ 4 ข้อ

1. ฉันทะ คือ ความพอใจในงานที่ทำ ความเต็มใจในขณะที่ทำงาน ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ ความอยากที่จะทำงานนั้น สึกฝึ พยายามที่จะทำงานนั้น เพื่อให้งานหรือสิ่งที่ทำบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ รวมทั้งการกระทำให้การดำเนินชีวิตประจำวัน

2. วิริยะ คือ ความไม่ย่อท้อในงาน พากเพียร ขยัน หมั่นเพียร หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน มีความกล้า แน่วแน่ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดอวย ก้าวไปข้างหน้า อดทนต่อความยากลำบากจนกว่าจะสำเร็จ

3. จิตตะ คือ ความจดจ่อในงาน การเอาจิตสึกฝึสนใจในสิ่งที่ทำ มีใจที่เป็นสมาธิในขณะที่ทำงาน มุ่งมั่นแน่วแน่ในการทำงาน และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยทำงานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4. วิมังสา คือ ความพินิจพิจารณาในงาน หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา วิเคราะห์ ไคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน ข้อบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำ คิดวางแผน คิดแก้ปัญหา แก้ไขปรับปรุงและพัฒนางานด้วยสติปัญญาเพื่อจัดการและดำเนินงานนั้น ให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

ประโยชน์ของหลักอิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับสถานศึกษาแล้วทำให้เกิดประโยชน์หลายประการ ดังที่นักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้ ดังนี้

วีระพงษ์ เกียรติไพโรษ (2562 : 59 - 60) กล่าวว่า หลักอิทธิบาทธรรม เป็นหลักการบริหารองค์การเพื่อนำพาองค์การไปสู่เป้าหมาย คือ เมื่อผู้บริหารมีใจรักการบริหารองค์การ มองว่าองค์การเป็นเสมือนบ้านของตนเองจะปกป้องให้ดีที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดภัยกับบ้านหลังนี้ มีใจรักบุคลากรในองค์การมองว่าทุกคนในองค์การเปรียบเสมือนคนในครอบครัว ตนเองในฐานะหัวหน้าครอบครัวจะต้องดูแลให้ทุกคนทำงานอย่างมีความสุข ได้รับสวัสดิการที่เหมาะสมกับภาระงานที่มอบหมาย มีความเพียรพยายาม มีความมุ่งมั่นในการนำพาองค์การให้เดินไปตามแผนที่วางไว้ ผู้บริหารองค์การมีความเพียรพยายามมากกว่าผู้ปฏิบัติงาน เพราะผู้บริหารเป็นผู้กำกับนโยบายขององค์การ และเป็นผู้มอบหมายงานแก่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้เป็นไปตามแผนขององค์การที่ได้วางไว้ ดังนั้นผู้บริหารจะต้องมีความเพียร พยายาม 2 อย่าง คือ 1) เพียรพยายามหาความรู้ให้แก่ตัวเอง

เพื่อใช้ในการบริหารงาน 2) เพียรพยายามในการบริหารงานเมื่อผู้บริหารมีความรู้ความสามารถแล้วในการบริหารงานจะต้องเพียรพยายามในการโน้มน้าวผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้ทุกคนตระหนักในประโยชน์ขององค์กร และทำงานเป็นทีม (Teamwork) มีความคิดหนักแน่น การบริหารงานมีความหนักแน่นและมีความคิดสร้างสรรค์ในการบริหารจัดการ องค์กร การบริหารองค์กร คงไม่ได้ราบรื่นตลอดเวลา ผู้บริหารมีความหนักแน่นในแผนที่วางไว้ ยึดมั่นใน ข้อบังคับ กฎระเบียบ กติกาองค์กร และมีความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานทุกคนเกิดความมั่นใจในแนวทางขององค์กร และก่อให้เกิดความทุ่มเทในการทำงานเพื่อสนององค์กรแต่หากองค์กรที่ผู้บริหารขาดความหนักแน่นไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ผู้ปฏิบัติงานก็จะเกิดความท้อแท้และไม่มีแรงจูงใจในการปฏิบัติ องค์กรก็อาจไม่บรรลุตามแผนที่วางไว้ รู้จักวิเคราะห์ได้ตรงตรง เมื่อมีการดำเนินการสิ่งใดในองค์กรจะต้องมีการวิเคราะห์ได้ตรงตรงหรือมีการประเมินผลเสมอ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขหรือเพื่อความรอบคอบ ควรเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์การบริหารองค์กรเริ่มตั้งแต่มีการวิเคราะห์สภาพการณ์ขององค์กรเพื่อจัดทำแผน มีการร่วมวิเคราะห์ในการปฏิบัติงาน และร่วมประเมินผลการปฏิบัติงาน แล้วนำผลการประเมินไปสู่การปรับปรุงเพื่อให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

พระครูภักตจิตตากรณี และคณะ (2562 : 277) กล่าวว่า คุณค่าของอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จแก่ผู้นำไปปฏิบัติที่ทันสมัยอยู่เสมอ นอกจากจะเป็นคุณธรรมนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการศึกษาของสำนักปฏิบัติธรรม บุคคลต้องมีพอใจในงานที่ทำ และมีความเพียรพยายามเอาใจใส่ในหน้าที่การงานนั้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยการพิจารณาอย่างรอบคอบรอบด้าน การศึกษาเล่าเรียนจะประสบผลสำเร็จพัฒนาขึ้น การพัฒนาจิตใจ การยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นรวมทั้งการพัฒนาหน้าที่การงานให้ดีขึ้นได้นั้นต้องมีธรรมประจำใจ

พระครูโกศลพัฒนาภรณ์ (รัชพล ปภสฺสโร) (2560 : 162) กล่าวว่า อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จทุกในทุกรื่องและทุกกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือการศึกษา ดังนั้นอิทธิบาท 4 จำเป็นต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล บุคคลที่ใช้อิทธิบาท 4 จะเกิดความพึงพอใจในการทำงาน และเกิดความเพียรพยายามในการทำงานทำให้เกิดความเอาใจใส่ และเกิดการไตร่ตรองตรวจสอบเพื่อให้การทำงานเกิดการผิดพลาดน้อยที่สุด และทำการแก้ไขเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ในการทำงานใด ๆ ควรพิจารณาและพัฒนาอิทธิบาท 4 ให้เกิดขึ้นตามลักษณะของบุคคล เมื่อหลักธรรมอิทธิบาท 4 เกิดขึ้นในตัวบุคคลแล้วหลักธรรมนั้นจะเป็นสิ่งจูงใจให้เกิดหลักธรรมอื่น ๆ ในตัวบุคคล จะส่งผลให้การทำงานประสบความสำเร็จหรือด้วยผลของงานที่มีประสิทธิภาพ โดยอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในปฏิบัติงาน วิริยะ

ความพากเพียรในปฏิบัติงาน จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในปฏิบัติงานในปฏิบัติงาน และวิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของการปฏิบัติงาน

กล่าวโดยสรุป ประโยชน์ของอิทธิบาท 4 คือ เป็นธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรคต่อความสำเร็จ และเป็นแรงเสริมกำลังที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) ประโยชน์ของฉันทะ คือ การต่อสู้กับความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่องานไม่ท้อแท้ มีกำลังใจต่อกับงาน ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา งานยากกลายเป็นงานง่าย 2) ประโยชน์ของวิริยะ คือ กำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง มีความก้าวหน้ามุ่งสู่ผลสำเร็จ 3) ประโยชน์ของจิตตะ คือ ทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ มีจิตใจจดจ่อกับงานที่กำลังทำเมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันทั่วทั้ง 4) ประโยชน์ของวิมังสา คือ ช่วยให้งานไม่ผิดพลาดเนื่องจากการตรึกตรอง ไตร่ตรอง ไคร่ครวญอยู่เสมอ

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4

หลักอิทธิบาท เป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จที่หลากหลาย ๆ หน่วยงานนำมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อนำพองค์กร หรือหน่วยงานไปสู่ความสำเร็จ กล่าวคือเมื่อผู้ปฏิบัติเกิดหรือยึดอิทธิบาท 4 ในการทำงาน งานที่กระทำอยู่หรือรับผิดชอบอยู่ ก็จะบรรลุเป้าหมาย ประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ เช่นเดียวกันเมื่อนำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาย่อมเกิดผลดีผลสำเร็จในการดำเนินงาน ทุกคนรู้หน้าที่ของตนเองว่าหน้าที่ที่เรารับผิดชอบนั้นต้องทำอะไรบ้าง ดังที่มีนักวิชาการได้กล่าวถึงการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท พระมหาวิระชาติ โปธา (2561 : 64 - 65) กล่าวไว้ว่า ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ หน้าที่และการงาน การเรียนรู้ต้องดูแลการเรียนให้ดี วิริยะ ความเพียรพยายามในการเรียนการพัฒนาจิตใจและการทำงาน ขยันหมั่นเพียรกับงาน คือตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายรวมทั้งหมั่นฝึกฝนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีความรับผิดชอบสูง จิตตะ ความเอาใจใส่ที่จะรับผิดชอบงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจหรือสมาธิจดจ่อกับงานที่ทำรวมไปถึงมีความรอบคอบและรับผิดชอบต่อหน้าที่ทำอย่างเต็มสติกำลัง และวิมังสา การพิจารณาไคร่ครวญไตร่ตรอง คือ การพินิจพิเคราะห์และ ผู้ปฏิบัติงานต้องใช้ปัญญาในการตรวจสอบงาน รวมไปถึงมีความเข้าใจในงานอย่างลึกซึ้งทั้งในแง่ขั้นตอนและผลสำเร็จผลสัมฤทธิ์ของงาน พร้อมปรับปรุงอยู่เสมอ (อาทิตยา จุฬาเสรีกุล และพระครูสุธีรสาร. 2559 : 49)

การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนสามารถนำหลักอทธิบาท 4 มาปรับประยุกต์ใช้ได้
ดังนี้ (วรภัทร ภูเจริญ, 2548 : 13)

ขั้นที่ 1 ถิ่นทะ ความพอใจ มีการประยุกต์ใช้ในวิธีการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ปลุกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักให้กับครูและบุคลากรโดยให้เขาได้
ตระหนักว่าจะต้องทำงานด้วยใจรัก ใจศรัทธากับงานที่ตนได้รับมอบหมายเท่านั้นงานจึงสำเร็จผล
ตามที่ตนคาดหวังเอาไว้

ขั้นตอนที่ 2 สร้างความตระหนักให้กับครูและบุคลากรได้รับรู้ว่า งาน คือ เกียรติยศ ดังนั้น
ผู้ทำงาน คือผู้มีเกียรติยศ การที่จะได้เกียรติยศนั้นมา ต้องทำงานด้วยความรับผิดชอบต่อหน้าที่
รักงานเหมือนชีวิต

ขั้นตอนที่ 3 ให้ครูและบุคลากรได้เกิดจิตอาสา งาน เมื่อบุคลากรได้เกิดความตระหนักใน
ภารกิจของงานที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในสถานศึกษาแล้ว จะต้องมีการกำหนดให้ครูและ
บุคลากรได้ร่วมกันอาสาที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จโดยใช้หลักการร่วมด้วยช่วยกันตามระบบ
PDCA ร่วมกันวางแผนร่วมกันดำเนินงาน ร่วมกันตรวจสอบ และร่วมกันปรับปรุง

ขั้นที่ 2 วิริยะ ความพากเพียร มีการประยุกต์ใช้ในวิธีการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้บริหารสถานศึกษาดำเนินงาน ในการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนตาม
ราชการกิจกรรม ดังต่อไปนี้

1. บริหารโรงเรียน โดยยึดโรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) บริหารงาน
แบบให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม เอนักเรียนเป็นตัวตั้ง (เป้าหมายหลัก) ครูเป็นตัวคูณ
(ตัวเร่งหรือก่อผลทวีคูณ) และผู้บริหารเป็นตัวหาร (ร่วมรับผิดชอบทุกเรื่อง)

2. ผู้บริหารงานตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนา
ของบุคลากร ผู้เรียน และชุมชนอยู่เสมอ

3. ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ และเสริมสร้างความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีแก่ครูและบุคลากร

4. สรรสร้างองค์กรให้สามารถพัฒนาได้ทุกสถานการณ์

ขั้นตอนที่ 2 ส่งเสริมโน้มน้าวให้ครูและบุคลากรปฏิบัติงานตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของครู
ดังนี้ คือ

1. มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพของแต่ละคน
2. เพียรพยายามสร้างพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อ
การเรียนรู้อย่างรวดเร็วของผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. เพียรพยายามให้ครูและบุคลากรได้สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในทุกสถานการณ์
ไม่จำเป็นเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น โดยถือว่า การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกสถานที่

ขั้นที่ 3 จิตตะ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ มีการประยุกต์ใช้ในวิธีการดำเนินการ ดังนี้

1. เรียนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในงาน โดยสถานศึกษาส่งเสริมให้ครูได้ใช้เทคโนโลยีการสืบค้นหาความรู้อยู่เสมอ แล้วนำความรู้มาจัดไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน

2. เรียนให้สามารถเกิดทักษะในการนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานต่อไป

3. อุทิศตัวอุทิศใจให้เกิดทักษะการวิเคราะห์งานของตนเองได้

4. มีความคิดที่จะเรียนให้เข้าใจในการประเมินค่าของงานที่ตนเองทำ

ขั้นที่ 4 วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน การประยุกต์ใช้ในวิธีการดำเนินการ ดังนี้

1. สร้างความตระหนักว่าต้องมีการปรับปรุงพัฒนา

2. วิเคราะห์หาจุดเด่นจุดด้อยในการปรับปรุงพัฒนา

3. ตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่ได้ปรับปรุงพัฒนางานแล้ว

4. สร้างความภาคภูมิใจในผลงานที่ได้ปรับปรุงพัฒนาแล้ว

ในการประยุกต์ใช้หลักอภิปิชาต 4 ในการบริหารงานวิชาการทางการศึกษานั้น จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันโลกกำลังก้าวไปสู่ยุคสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge - Based Society and Economy) ที่ระบบเศรษฐกิจได้มีการเปลี่ยนเป็นการใช้ความรู้เป็นหลักองค์กรต่าง ๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนและดำเนินการในการสร้างความรู้โดยมีพื้นฐานและพัฒนามาจากข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสม ทันสมัย และต้องรู้จักการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล จึงจะก่อให้เกิดความรู้ได้ องค์กรที่จะอยู่รอดในสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้จะต้องเรียนรู้ให้ทันสถานการณ์สมาชิกในองค์กรก็ต้องเรียนรู้ร่วมกันเพื่อผลักดันให้องค์กรมุ่งไปสู่การเป็นองค์กรเอื้อการเรียนรู้

พระครูภัทรจิตตาภรณ์ และคณะ (2562 : 277) การประยุกต์ใช้หลักอภิปิชาต 4 เพื่อการพัฒนา คือหลักธรรมที่ช่วยให้ จัดการศึกษาได้สำเร็จ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ หน้าที่และการงาน การเรียนรู้ ต้องดูแลการเรียนให้ดี วิริยะ ความเพียรพยายามในการเรียนการพัฒนาจิตใจและการ ทำงาน คือตั้งใจทำ และมีความรับผิดชอบสูง การจัดการศึกษา การเรียนรู้ และการพัฒนาจิตใจนั้นจะออกมาดีและมีคุณภาพ จิตตะการเอาใจใส่คือความคิดเอาใจจดจ่อในการทำงาน การเรียน และการพัฒนาจิตใจ วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรอง จำต้องปรับปรุงอยู่เสมอ

พิชิต อวิรุทธพาณิชย์ และคณะ (2563 : 33 - 35) การนำหลักอภิปิชาต 4 ไปประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ย่อมมีการชักนำหลักธรรมเด่น ในแต่ละข้อให้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เป็นเหตุให้นำไปสู่การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพของผู้ปฏิบัติงาน ตลอดถึงเป็นประโยชน์

ที่ยิ่งใหญ่ต่อองค์กรในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในด้านขีดความสามารถการปฏิบัติงานและยังเป็นประโยชน์ทำให้องค์กรมีความก้าวหน้า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามหลักฉันทะ เมื่อผู้ปฏิบัติจะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรืองานใดงานหนึ่งควรเริ่มต้นด้วย ฉันทะคือ ความพอใจ และควรรักษาให้ดำรงอยู่ในสภาวะที่ต่อเนื่อง เขาก็จะมีความซาบซึ้งในคุณค่าของภาวะที่ดีงามของสิ่งนั้นที่การทำงานพาไป จิตใจจะแน่วแน่เป็นการกระทำที่แสดงถึงความสนใจใฝ่รู้ ความรักพอใจในสิ่งที่กระทำและผลของการกระทำ ความมุ่งมั่นในสิ่งที่กระทำนั้นบรรลุเป้าหมาย และการใช้วิธีที่ถูกต้องในการบรรลุเป้าหมายตามหลักพุทธศาสนา ธรรมะข้อแรกมีความจำเป็นมากคือ ฉันทะหรือความรักในงานที่ทำเป็นงาน อย่างหนึ่ง ผู้ปฏิบัติรักงาน ไม่ใช่เพราะอยากได้เงิน อยากมีชื่อเสียง หรืออยากมีหน้ามีตาแต่เพราะเห็นคุณค่าของงาน เมื่อมีความรักในงาน ผู้ปฏิบัติจึงมีความสุขกับงานที่ทำได้ซึ่งผลสืบเนื่องก็คืองานจะเกิดการพัฒนาดังงามประณีต ไม่รู้สึกว่างานของตนต่ำต้อยไร้คุณค่า ความรักในงานที่ทำและมุ่งไปสู่จุดหมายของงานเป็นหลักเกิดขึ้นอย่างแน่วแน่ต่อเนื่องก็ด้วยอาศัยฉันทะ

2. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามหลักวิริยะ ในทางปฏิบัติ การปลุกฝังวิริยะหรือความเพียรในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ จะต้องพิจารณาถึงเหตุผล 2 ประการคือนึกถึงความจำเป็นของงานและนึกถึงคุณค่าชีวิต คุณค่าของชีวิตอยู่ที่งาน วิริยะเป็นการกระทำที่แสดงถึงความรู้สึกที่ต้องการทำงานให้สำเร็จลงได้ โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใด ๆ ที่เกิดขึ้น โดยมองว่าอุปสรรคที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ท้าทายในการทำงานให้สำเร็จคือ ต้องมีวิริยะ หรือความเพียร ความขยันหมั่นเพียรนี้เป็นเครื่องหมายนำทางให้ผู้ปฏิบัติทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่จะพัฒนางานให้เจริญไปข้างหน้าจำเป็นต้องมีความขยันหมั่นเพียร ทำโดยไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรคและความลำบากงานทุกอย่างจะสำเร็จและพัฒนาได้

3. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามหลักจิตตะ ในทางปฏิบัติจะต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของงานคือ ใ้รู้ว่างานที่เราจะทำนั้นต้องการอะไรบ้าง เมื่อได้ศึกษาความต้องการงานดีแล้วก็ตรวจตราให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ในทางการปฏิบัติงานประกอบด้วย 1) เมื่อทำงานใดผู้ปฏิบัติจะต้องมีความรับผิดชอบในงานนั้นคือ มุ่งความสำเร็จของงาน 2) พยายามตรวจสอบดูความต้องการของงานอยู่เสมอ และ 3) ระวังความเลื่อมต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้นแก่งานนั้น การทำงานด้วยจิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อหรือความตั้งใจจริงเป็นการกระทำที่แสดงถึงความรู้สึกที่มีความมุ่งมั่นในการทำงานด้วยความแน่วแน่ จดจ่อในสิ่งนั้น เมื่อมีความรอบคอบแล้ว การตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามมาได้ ความรอบคอบจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่รอบรู้ ดังนั้น การที่ผู้ปฏิบัติจะรอบรู้ได้นั้นต้องหมั่นศึกษาเรียนรู้อยู่เป็นนิจ ติดตามข่าวสารบ้านเมืองสม่ำเสมอ ต้องอ่านหนังสืออย่าให้ขาดและหลากหลาย โดยไม่ยึดติดกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งประการ

สำคัญต้องฝึกตั้งคำถามกับตัวเองกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเรา พร้อมกับค้นหาคำตอบให้ได้ การฝึกสนทนากับผู้รู้บ่อย ๆ ก็เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งเมื่อผู้ปฏิบัติทำได้อย่างนี้แล้วก็จะเป็นผู้ที่เข้าใจลึกความรอบรู้ไปโดยปริยาย

4. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามหลักวิมิงสา ในทางปฏิบัติจะต้องแบ่งงานออกเป็นชั้น ๆ ประกอบด้วย 1) การวางแผน 2) ทำตามแผนงาน และ 3) ตรวจสอบผลงานโดยวิมิงสาเป็นการกระทำที่แสดงถึงความรู้สึกที่ได้ใช้ปัญญาในการพิจารณาใคร่ครวญ และการค้นหา และการแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงานโดยได้มีการทดลองและหาแนวทางใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการทำงาน ส่งเสริมให้งานเสร็จสิ้น และบรรลุเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์เรียบร้อย

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท หมายถึง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 4 ประการ ประกอบด้วย ฉันทะหลักความพอใจ วิริยะหลักความไม่ย่อท้อ จิตตะหลักความจดจ่อ วิมิงสาหลักพิจารณาปรับใช้และเชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดประโยชน์ทำให้ประสบผลสำเร็จในการทำงานได้ตามความมุ่งหวัง ดังนี้

1. ฉันทะ ความพอใจในงาน ความปรารถนาเพื่อที่จะทำงานนั้นให้ดีที่สุด ด้วยการรักในงานของตน ชอบในงานของตน มีความเต็มใจในขณะที่ทำงาน เพื่อให้งานหรือสิ่งที่ทำบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ รวมทั้งการกระทำในการดำเนินชีวิตประจำวัน

2. วิริยะ ความไม่ย่อท้อในงาน ความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้น มีความกล้า แน่วแน่ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดลอย ก้าวไปข้างหน้า อดทนต่อความยากลำบากจนกว่าจะสำเร็จวิริยะมาคู่กับความอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและมีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรค

3. จิตตะ ความจดจ่อในงาน การเอาจิตฝึกฝัสสนใจในสิ่งที่ทำ ใจที่จดจ่อเป็นสมาธิใน ขณะทำงาน มุ่งมั่นแน่วแน่ในการทำงาน และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านทำงานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบ ความรอบคอบนอกจากจะดำรงอยู่กับความรู้แล้ว ยังต้องอาศัยความดีงามเป็นเครื่องเตือนสติด้วยถึงจะสามารถใช้จิตของเราพิจารณาและตรึกตรองในเนื้อแท้ของสิ่งต่าง ๆ นั้นได้อย่างเหมาะสม

4. วิมิงสา ความพิจารณาพิจารณาในงาน การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา วิเคราะห์ ใคร่ครวญ อันเกิดจากการมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อ และรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจารณญาณอย่างรอบรู้ และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่อง ข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำ แก้ไขปรับปรุง และพัฒนางานด้วยสติปัญญาเพื่อจัดการ

และดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไปของครูและบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่ของ เขต 1

บริบทสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่ของ เขต 1

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่ของเขต 1 เป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามความในมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมและตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่องการแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พ.ศ. 2560 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2561 มีภารกิจหลักในด้านการส่งเสริมสนับสนุนและบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่รับผิดชอบ 5 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมือง อำเภอบ้านค่าย อำเภอบ้านฉาง อำเภอปลวกแดง และอำเภอนิคมพัฒนา ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 1/24 ถนนบางจาก ตำบลเชิงเนิน อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ของ 21000 มีจำนวน โรงเรียนในสังกัดแยกตามขนาดรวมทั้งสิ้น 114 โรงเรียน จำนวนนักเรียนทั้งหมด 45,979 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่ของ เขต 1. ออนไลน์. 2564)

- ขนาดเล็ก นักเรียน 120 คนลงมา	มีจำนวน	24	แห่ง
- ขนาดกลาง นักเรียน 121 - 600 คน	มีจำนวน	70	แห่ง
- ขนาดใหญ่ นักเรียน 601 - 1,500 คน	มีจำนวน	15	แห่ง
- ขนาดใหญ่พิเศษ นักเรียน 1,501 คนขึ้นไป	มีจำนวน	5	แห่ง

โครงสร้างองค์กร (Organizational Structure)

การแบ่งส่วนราชการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่ของ เขต 1 แบ่งออกเป็น 9 กลุ่มงานและ 1 หน่วย ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มอำนวยการ
2. กลุ่มนโยบายและแผน
3. กลุ่มส่งเสริมการศึกษาทางไกลเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
4. กลุ่มบริหารงานการเงินและสินทรัพย์
5. กลุ่มบริหารงานบุคคล
6. กลุ่มพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา
7. กลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา
8. กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา
9. หน่วยตรวจสอบภายใน

10. กลุ่มกฎหมายและคดี

ทิศทางการพัฒนาการศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานตามภารกิจมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ตอบสนองต่อพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 นโยบายรัฐบาล นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบการขับเคลื่อนการบริหารจัดการและการยกระดับคุณภาพการศึกษาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา ดังต่อไปนี้

วิสัยทัศน์ (Vision)

"คุณธรรมนำสังคมแห่งการเรียนรู้ คู่คุณภาพผู้เรียนและชีวิตอย่างสมดุล รักษาระบบวินิตีประชาคมโลก"

1. คุณธรรมนำสังคมแห่งการเรียนรู้ หมายถึง การจัดการศึกษาที่บูรณาการเรื่องคุณธรรมจริยธรรมไว้ในหลักสูตร และกระบวนการจัดการเรียนรู้ใช้เทคโนโลยี เพื่อการเรียนรู้การสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

2. คุณภาพผู้เรียน หมายถึง การจัดการศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานตัวชี้วัดในหลักสูตรทุกระดับ โดยผู้เรียนมีผลการทดสอบการศึกษาระดับชาติเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด

3. ชีวิตอย่างสมดุล หมายถึง การจัดการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนมีองค์ความรู้ และทักษะชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4. รักษาระบบ หมายถึง การจัดการศึกษาโดยคำนึงถึงความเป็นระของ เช่น ภาษาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้และสิ่งแวดล้อม

5. บณวินิตีประชาคมโลก หมายถึง จัดการศึกษาโดยการส่งเสริมให้รู้เข้าใจ และสื่อสารภาษา รวมถึงแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ระเบียบ กฎหมายที่ควรรู้ สังคม เศรษฐกิจของประเทศกลุ่มอาเซียนและให้ครอบคลุมถึงพหุบัคด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของทุกประเทศในโลก เรียนรู้ผลประโยชน์ของรัฐ และสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศด้วย

พันธกิจ (Mission)

1. จัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. พัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถความเป็นเลิศทางวิชาการเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน
3. พัฒนาศักยภาพและคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามหลักสูตรและคุณลักษณะในศตวรรษที่ 21
4. สร้างโอกาส ความเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำ ให้ผู้เรียนทุกคนได้รับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม
5. พัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นมืออาชีพ
6. จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)
7. ปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาทุกระดับ และจัดการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) เพื่อมุ่งพัฒนาสู่ Thailand 4.0

เป้าหมาย (Goal)

1. ผู้เรียนมีความรักในสถาบันหลักของชาติและยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง มีหลักคิดที่ถูกต้อง และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีคุณธรรม จริยธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคม และผู้อื่น ซื่อสัตย์ สุจริต มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อม อารี มีวินัย รักษาศีลธรรม
2. ผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี กีฬา ภาษา และอื่น ๆ ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ
3. ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ คิดริเริ่มและสร้างสรรค์นวัตกรรม มีความรู้ มีทักษะ มีสมรรถนะตามหลักสูตร และคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีสุขภาวะที่เหมาะสมตามวัย มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเป็นพลเมืองโลกที่ดี (Global Citizen) พร้อมก้าวสู่สากลนำไปสู่การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ
4. ผู้บริหารครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้และจรรยาบรรณตามมาตรฐานวิชาชีพ
5. สถานศึกษาจัดการศึกษาเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) และสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

6. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสถานศึกษามีสมคูลในการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ มีการกำกับ ติดตาม ประเมินผล มีระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ และการรายงานผล อย่างเป็นระบบ ใช้งานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา

นโยบาย (Policy)

นโยบายที่ 1 ด้านการจัดการศึกษาเพื่อความมั่นคงของมนุษย์และของชาติ

นโยบายที่ 2 ด้านการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

นโยบายที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

นโยบายที่ 4 ด้านการสร้างโอกาสในการเข้าถึงบริการการศึกษาที่มีคุณภาพ มีมาตรฐานและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

นโยบายที่ 5 ด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

นโยบายที่ 6 ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษา

จากการศึกษาบริบทการบริหารงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ทำให้ทราบว่าอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยองเขต 1 มีอัตราการย้ายในรอบปีค่อนข้างสูง เนื่องจากข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษามากกว่าร้อยละ 50 มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด ปีงบประมาณ 2564 มีอัตราบรรจุจำนวน 204 อัตรา อัตราว่างจำนวน 103 อัตรา อัตราการย้ายจำนวน 135 อัตรา คิดเป็นร้อยละ 5.90 จากการสำรวจอัตราว่าง บรรจุ และย้ายของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ขาดดุลจำนวน 34 อัตรา ส่งผลกระทบทำให้สถานศึกษาขาดอัตรากำลังในการจัดทำกรเรียนการสอนและการจัดการชั้นเรียน การเรียกบรรจุไม่ตรงตามเอก สาขาวิชาที่ขาดแคลน ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่คาดหวัง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ประจำปีการศึกษา 2563, 2564)

การบริหารงานวิชาการหรืองานวิชาการเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่หน่วยงานให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุน ผลักดันอย่างต่อเนื่อง ส่งผลไปยังกลุ่มโรงเรียนภายใต้การดูแลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยองเขต 1 ได้ตระหนักและเล็งเห็นถึงความสำคัญ เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาตามภารกิจที่หน่วยงานต้นสังกัดกำหนดคตังวิสัยทัศน์ที่ว่า "คุณธรรมนำสังคมแห่งการเรียนรู้สู่คุณภาพผู้เรียน และชีวิตอย่างสมดุล รักษ์ระยอง บนวิถีประชาคมโลก" เป็นการเน้นการจัดการศึกษาที่บูรณาการเรื่องคุณธรรมจริยธรรมไว้ในหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ รู้จักการทำงานเป็นทีม คิดริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรม มีทักษะสมรรถนะการเป็นผู้นำ

และสื่อสารอย่างชาญฉลาดภายใต้การกดดันทุกรูปแบบ เป็นไปตามมาตรฐานตัวชี้วัดทุกระดับ ตรงตามเป้าหมายที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงของยุคโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงของโลกโดยยึดหลักสิทธิมนุษยชน และคัมภีร์ข้อที่ 2 และ 3 ที่กล่าวว่า 2) พัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถ ความเป็นเลิศทางวิชาการเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันและ 3) พัฒนาศักยภาพและ คุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามหลักสูตรและคุณลักษณะในศตวรรษที่ 21

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยได้เล็งเห็นและศึกษาตามบริบทหน่วยงานให้มีความสำคัญ กับหลักธรรมและพัฒนาส่งเสริมงานวิชาการควบคู่กันไป การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ ในการบริหารงานวิชาการจึงเป็นอีกแนวทางที่จะดำเนินการบริหารงานวิชาการให้ประสบผลสำเร็จ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ก้าวสู่ยุคการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 อย่างแท้จริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยต่างประเทศ

กูคฮาร์ท (Goodhart, 1991 : 2214 - A) ทำการวิจัยเรื่อง ลักษณะของโรงเรียนมัธยมศึกษา ของรัฐที่มีประสิทธิภาพในด้านวิชาการ พบว่า ความเป็นผู้นำในการจัดองค์การของผู้บริหาร ความมีคุณธรรม จริยธรรมของครูปฏิบัติการสอนและความเป็นหนึ่งเดียวของสถานศึกษา มีความสัมพันธ์ต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนและส่งผลกระทบต่อความมีประสิทธิภาพซึ่งกันและกัน

คินเดรด (Kindred, 1975 : 185) ได้วิจัยเรื่อง ทักษะของผู้บริหารโรงเรียน ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนที่ไม่มีทักษะการบริหารทั้ง 3 ด้าน คือ ทักษะด้านกรอบแนวคิด ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และทักษะด้านเทคนิค จะทำให้เกิดปัญหา ดังนี้ ความมีอคติ ขาดเป้าหมาย ที่แน่นอน ขาดคุณสมบัติการเป็นผู้นำที่ดี ขาดแผนที่ดี เกิดบรรยากาศของความขัดแย้ง

เชสเตอร์ (Chester, 1966 : 413) ได้ศึกษาการบริหารโรงเรียนด้านการอ่าน มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารการศึกษาทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัย พบว่า พฤติกรรมที่ทำให้ผู้บริหารงานวิชาการมีสมรรถภาพสูง เนื่องจากการส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วม ในการวางแผนจัดการอบรม สาธิตการสอนเพื่อให้ครูคุ้นเคยกับวิธีการสอนแบบต่าง ๆ จัดอภิปราย ปัญหาการปรับปรุงการสอนจัดโครงการให้ครูในโรงเรียนสับเปลี่ยนเวียนชั้นเรียนและสังเกตการณ์ สอน จัดวิทยากรมาช่วยในการประชุมปฏิบัติการประชุมเกี่ยวกับปัญหาการสอน ให้ครูมีเวลา สำหรับการสอนมากขึ้นให้ครูมีส่วนร่วมในการเลือกโสตทัศนศึกษา วัสดุอุปกรณ์การสอน จัดให้มีการอบรมครูเกี่ยวกับวิชาการศึกษาเพิ่มเติมแก่ครู ส่งเสริมให้ครูอ่านหนังสือหรือบทความ เกี่ยวกับวิชาครูเพื่อปรับปรุงเทคนิคการสอน

มินูดีน (Minudin, 1987 : 2403 - A) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาททางวิชาการของผู้บริหารในรัฐชามาร์มาเลเซีย ผลการวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่เห็นว่าผู้บริหารมีหน้าที่หลักคือการประเมินผลโครงการของโรงเรียน สนับสนุนให้ผู้ร่วมงานมีการศึกษาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพกำหนดเป้าหมายของโรงเรียนอย่างชัดเจน ควบคุมโครงการและกิจกรรมอื่น ๆ ทั้งหมดของโรงเรียนและการสอนในระดับชั้นมีความรู้ความเข้าใจกฎข้อบังคับในการเรียนวิชาต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผู้เรียนเป็นอย่างมาก

สโตน (Stone, 1983 : 36 - A) ได้ติดตามผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียนแห่งรัฐไมอามี ซึ่งผ่านการอบรมระยะสั้น โดยการพิจารณาความรู้ที่ได้รับทัศนคติที่ปรากฏ และการปฏิบัติงานอย่างเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่ได้ผ่านการอบรมได้รับความรู้ในเรื่องการปฏิบัติงานมากขึ้น และมีทัศนคติเปลี่ยนแปลงไปในทางบวกซึ่งส่งผลสำเร็จในการทำงาน รวมทั้งมีทักษะในการปฏิบัติงานเฉพาะอย่าง และสามารถนำไปใช้อย่างได้ผล ส่วนกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่ได้รับการส่งเสริมให้ศึกษาสาระของการอบรมด้วยตนเอง มีแนวโน้มที่จะได้รับความรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติ และมีทักษะการปฏิบัติงานเฉพาะอย่างน้อยกว่าผู้บริหารที่ผ่านการฝึกอบรมโดยเฉพาะ

แฮมเมอร์ (Hammer, 2000 : Abstract) ได้ศึกษาทักษะการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนในรัฐไอโอวา โดยนำเอาทฤษฎีของแคทซ์ (Katz) มาใช้ จากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบที่ทำให้การปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียนประสบความสำเร็จ ได้แก่ ทักษะการคิดรวบยอด ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และทักษะด้านเทคนิควิธี โดยมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อเปรียบเทียบตามอายุพบว่า ทักษะการคิดรวบยอด ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และทักษะด้านเทคนิควิธี มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

งานวิจัยในประเทศ

เกียรติศักดิ์ สาสุทธิ และวีระวัฒน์ อุทัยรัตน์ (2562 : 82 - 83) ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาองค์ประกอบ กำหนดรูปแบบ และประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อสนับสนุนการพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามองค์ประกอบ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบประเมินรูปแบบ ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบการบริหาร งานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อสนับสนุนการพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ หลักสูตร และการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดการเรียนการสอน การประกันคุณภาพการศึกษา การวิเคราะห์ความสำคัญการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และการวิเคราะห์หลักการ

2) รูปแบบการบริหารงานวิชาการฯ ประกอบด้วย หลักสูตร และการนำไปใช้การจัดการเรียน การสอน และการประกันคุณภาพการศึกษาเป็นการบริหารการเปลี่ยนแปลงภายใต้ภายใต้กรอบของ การวางแผน การปฏิบัติการ และการสะท้อนผลตามองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการ โดยมีกำหนดเกณฑ์การประกันคุณภาพภายในที่สอดคล้องกับการสนับสนุนให้ผู้เรียน เกิดการคิดวิเคราะห์จากสาระหลักสูตรท้องถิ่น และ 3) รูปแบบการบริหารงานวิชาการ มีความถูกต้อง ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ในระดับมากที่สุด

ชัยวัฒน์ สมเกียรติประยูร และคณะ (2562 : 62 - 63) ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของ ครูในการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของครูในการบริหารงานวิชาการใน โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม มาตรฐาน 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของครูในการบริหารงานวิชาการใน โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณา เป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับ ดังนี้ ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการวัดประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียนรู้ ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ด้านการแนะแนวการศึกษา ด้านการนิเทศการศึกษา และ ด้านการประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษา และองค์กรอื่น

พระมหาวิระชาติ โปธา (2561 : 59 - 60) ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของ บุคลากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย และ 2) เพื่อศึกษา ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 24 ข้อ มีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.66 ผลการวิจัยพบว่า 1) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร วิทยาเขตสิรินธร ราชวิทยาลัย โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน และอยู่ในระดับมาก 2 ด้าน เรียงลำดับ จากด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านการใช้หลักวิมงสาในการปฏิบัติงาน ด้านการใช้ หลักฉันทะในการปฏิบัติงาน ด้านการใช้หลักจิตตะในการปฏิบัติงาน และด้านการใช้หลักวิริยะ ในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ 2) สรุปการให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ 5 รูป/คน สรุปได้ดังนี้

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย อยู่ในเกณฑ์มาก ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักจรรยา โดยรวม คือความพอใจ เป็นสิ่งที่เป็นตัวผลักดันให้งานสำเร็จไม่ท้อแท้ที่ถอย เจออุปสรรคก็ไม่ถอย การปฏิบัติงานตามหลักวิริยะ โดยรวมมีความเพียรพยายามรับผิดชอบต่อตนเองและงานที่ได้รับมอบหมายให้ไป ในทางที่ดี ด้านการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักจิตตะ โดยรวมบุคลากรผู้ปฏิบัติงานความเอาใจใส่งาน แต่ละงาน รายละเอียดของงาน ถ้ามีความเอาใจใส่สนใจงาน รายละเอียดของงาน งานย่อมสำเร็จ ด้านการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักวิมังสา คือการใช้ปัญญาในการทำงาน ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง เกิดประโยชน์สูงสุด คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น แก้ปัญหาได้ถูกจุดถูกต้องสมบูรณ์ ซึ่งการปฏิบัติงานตามหน้าที่โดยใช้อิทธิบาทธรรมทั้ง 4 เป็นสิ่งสำคัญและบุคลากรต้องนำไปเป็น หลักธรรมประจำใจในการทำงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานสำเร็จลงได้ และยังประโยชน์ให้เกิด กับองค์กรได้เพราะเมื่อมีความพอใจ มีความเพียร มีการเอาใจใส่ และใช้ปัญญาในการทำงานแล้ว การทำงานปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายนั้นก็สำเร็จด้วยดี สำหรับผู้บริหารการสั่งงานต้อง มีการติดตามผลว่าเสร็จตามที่ตกลงกันหรือไม่ ถ้ายังไม่เสร็จต้องมีเหตุผลพร้อมกับการให้กำลังใจ ผู้ปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดและให้คำปรึกษาในการปฏิบัติงานเมื่อทุกคนทำหน้าที่ของตนเองอย่างสุด ความสามารถก็จะนำผลดีสู่องค์กรสืบต่อไป

ภูมิภควัฒน์ ภูมิพงศ์ชกร และสุภาวดี ลาภเจริญ (2562 : 193) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษา การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบการบริหารงาน วิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาชลบุรี เขต 2 เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ครูสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 2 มีความคิดเห็นในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 2 ในภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อันดับที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการวัดและ การประเมินผลการศึกษา รองลงมาคือ ด้านแผนปฏิบัติงานด้านวิชาการ และลำดับสุดท้าย คือ ด้านสื่อการสอน จากผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ครูที่มีเพศ วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ การทำงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 2 ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ยกเว้นครู ที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นด้านการวัด และการประเมินผลการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 ครูที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีความคิดเห็นในด้านการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วิวัฒน์ชัย ศรีจันทร์ และคณะ (2562 : 63 - 64) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล สำหรับโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล สำหรับโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา 2) เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล สำหรับโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์การบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักธรรมาภิบาลสำหรับโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จำนวน 1 ฉบับ ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักธรรมาภิบาลสำหรับโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา พบว่าโดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านหลักคุณธรรม ด้านหลักนิติธรรม ด้านหลักความโปร่งใส ด้านหลักความมีส่วนร่วม ด้านหลักความคุ้มค่า และด้านหลักความรับผิดชอบ ตามลำดับ 2) สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล สำหรับโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านหลักคุณธรรม ด้านหลักความมีส่วนร่วม ด้านหลักนิติธรรม ด้านหลักความคุ้มค่า ด้านหลักความโปร่งใส และด้านหลักความรับผิดชอบ ตามลำดับ

สุภัค ตรังรัตนจิต และลัดดา ผลวัฒนะ (2562 : 1 - 5) ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคกลาง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบของการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคกลาง 2) สร้างรูปแบบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา 3) ประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคกลาง โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ใช้แบบสอบถามในการวิเคราะห์ข้อมูล ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคกลาง มี 17 องค์ประกอบ 115 ตัวแปร ส่วนผลการสร้างรูปแบบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคกลาง มี 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การดำเนินงาน 2) กระบวนการบริหารงานวิชาการ 3) กิจกรรมการเรียนรู้ 4) การมีส่วนร่วมการศึกษา และ

5) ควบคุมคุณภาพการศึกษา ประเมินและรับรองรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ในด้านความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ มีผลการประเมิน รูปแบบในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.42

ยุพิน ขุนทอง (2560) ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 ผลการวิจัยพบว่าการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมาก

พระมหาวิทวัฒน์ วิวฑูตเมธี (จันทร์เต็ม) (2561 : 97 - 104) ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาฬสินธุ์ เขต 2 มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อสภาพการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่าการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาฬสินธุ์ เขต 2 พบว่า โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ คือ ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักจิตตะ รองลงมา คือ ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิมังสา และด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักวิริยะ ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักจันทะ

พระสุทธิพงษ์ สุเมธโส (งอกลาภ) (2562 : 95 - 103) ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารสถานศึกษายุค 4.0 ตามหลักอิทธิบาท 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 30 มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบริหารสถานศึกษายุค 4.0 ตามหลักอิทธิบาท 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 30 และเพื่อหาแนวทางการพัฒนาการบริหารสถานศึกษายุค 4.0 ตามหลักอิทธิบาท 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 30 ผลการวิจัยพบว่าการบริหารสถานศึกษายุค 4.0 ตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน แนวทางการพัฒนาการบริหารสถานศึกษายุค 4.0 ตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า มีดังนี้ 1) ด้านการจัดการศึกษาเพื่อความมั่นคง 2) ด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน 3) ด้านการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

- 4) ด้านการขยายโอกาสการเข้าถึงบริการทางการศึกษาและการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ
- 5) ด้านการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
- 6) ด้านการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการและส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

โสภณ บัวจันทร์ (2562 : 32 - 33) ทำการวิจัยเรื่อง การนำหลักอิทธิบาทธรรมไปประยุกต์ใช้ในการเรียนของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการนำหลักอิทธิบาทธรรมไปประยุกต์ใช้ในการเรียนของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี ซึ่งยังขาดหลักอิทธิบาทธรรมในการเรียน โดยใช้แบบผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า การนำหลักอิทธิบาทธรรมไปประยุกต์ใช้ในการเรียนของนิสิต โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้งเพศชายและเพศหญิง พบว่าด้านฉันทะมีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก รองลงมาด้านจิตตะ และวิมังสาอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านวิริยะ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

กัญญลักษณ์ จันทรวินุลย์ (2560 : 60 - 80) ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ นนทบุรี มีวัตถุประสงค์

- 1) เพื่อวิเคราะห์สภาพการบริหารงานวิชาการของ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ นนทบุรี
- 2) เพื่อศึกษาหลักการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพและการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ
- 3) เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ นนทบุรี

ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ นนทบุรี ในภาพรวม พบว่ามีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก แนวทางส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการนนทบุรี ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนรู้ 3) ด้านสื่อการเรียนการสอน 4) ด้านวัดผลและประเมินผล

พระมหาธราธิป วรวิชัย (วรสาขันธ์) (2560 : 65 - 88) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนด้วยหลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูตามหลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนในแต่ละด้าน จะต้องประกอบด้วยกระบวนการเหล่านี้ คือ เต็มใจทำ (ฉันทะ) แข็งใจทำ (วิริยะ) ตั้งใจทำ (จิตตะ) และเข้าใจทำ (วิมังสา) จะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปไม่ได้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นปัจจัยที่สนับสนุนต่อกัน เพื่อให้กระบวนการทำงานนั้น สำเร็จลุล่วงตามเป้าประสงค์ได้

บุญมี วิทยาลัย (2561 : 78 - 101) ทำการวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการส่งเสริมการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 ที่สำคัญ คือ 1) ควรมีการกำหนดเป้าหมายคุณภาพนักเรียน แผนงาน วิธีการดำเนินงานที่ชัดเจน 2) ควรมีการพิจารณาไตร่ตรองในการใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่าและก่อประโยชน์สูงสุด 3) ควรพิจารณาความสามารถของบุคลากร และมอบหมายงานตามความถนัด และ 4) ควรมีความพอใจขยันหมั่นเพียรในหน้าที่ความรับผิดชอบ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งต่างประเทศและในประเทศ พบว่างานวิจัยหลายเรื่องที่น่าสนใจนำหลักธรรมต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการบริหารงานในสถานศึกษา และการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาในมิติต่าง ๆ เช่น เกียรติศักดิ์ สาสุทธิ์ และวิระวัฒน์ อุทัยรัตน์ (2562 : 82 - 83) ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ชัยวัฒน์ สมเกียรติประยูร และคณะ (2562 : 62 - 63) ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของครูในการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 พระมหาวิระชาติ โปธา (2561 : 59 - 60) ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ภูมิภควิชจ์ ภูมิพงศ์ชศร และสุภาวดี ลาภเจริญ (2562 : 193) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 2 วิวัฒน์ชัย ศรีจันทร์ และคณะ (2562 : 63 - 64) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล สำหรับโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วน จังหวัดนครราชสีมา สุภักดิ์ ตรังรัตนจิต และลัดดา ผลวัฒนะ (2562 : 1 - 5) ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคกลาง ยุพิน ขุนทอง (2560) ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 พระมหาวิวัฒน์ วิวฑูตเมธี (จันทร์เต็ม) (2561 : 97 - 104) ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 พระสุทธิพงษ์ สุเมธโส (งอกกลาง) (2562 : 95 - 103) ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารสถานศึกษายุค 4.0 ตามหลักอิทธิบาท 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 30 โสภณ บัวจันทร์ (2562 : 32 - 33) ทำการวิจัย

เรื่อง การนำหลักอิทธิบาทธรรมไปประยุกต์ใช้ในการเรียนของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี
 กัญญลักษณ์ จันทรวินุลย์ (2560 : 60 - 80) ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ
 ตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ นนทบุรี พระมหาธราธิป วรวิชัย
 (วรสาขันธ์) (2560 : 65 - 88) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนด้วย
 หลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเพชรบูรณ์ บุญมี วิทยาลัย
 (2561 : 78 - 101) ทำการวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาชั้น
 พื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การบริหารงาน
 วิชาการของสถานศึกษาถือเป็นงานสำคัญและถือเป็นหัวใจของการบริหารสถานศึกษา เนื่องจาก
 งานวิชาการจะเกี่ยวข้องกับหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาสติปัญญา ความรู้
 ความสามารถของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ ก้าวทันโลก สามารถปรับตัวอยู่ได้
 ในสังคมอย่างมีความสุข ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ
 เป็นสิ่งสะท้อนการบริหารงานของสถานศึกษา เมื่อนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้ในการบริหาร
 จัดการทำให้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานเพิ่มมากขึ้น บรรลุตามวัตถุประสงค์ของ
 สถานศึกษาที่ตั้งไว้

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจการนำหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นคุณธรรมที่จะนำ
 การทำงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย 1) นันทะ คือ
 ความพอใจในงาน ความรักความชอบในงานที่ทำการที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ 2) วิริยะ คือ
 มีความพากเพียรในงาน มุ่งมั่น ทุ่มเท ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรค เพื่อให้งานที่ทำบรรลุผล
 3) จิตตะ คือ ใจจดจ่ออยู่กับงาน ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย เอาใจใส่ในงานที่ได้รับมอบ
 อูทิตตัวอุทิตใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา คือ การใช้ปัญญาในพิจารณา ไตรตรอง ในสิ่งที่กระทำ
 วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์และพัฒนา ตั้งแต่เริ่มวางแผนตลอดจนวัดผลสำเร็จของงานที่ทำ
 นั้นเอง อันจะเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาทักษะในการทำงานของตนเองหรือผู้อื่นให้ดีขึ้นเจริญ
 ขึ้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ องค์การอันจะทำให้ตนเองผู้อื่น และองค์การเกิดความสุขและ
 เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเข้ามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนางานวิชาการของสถานศึกษาต่อไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี